

Національний банк України
Українська академія банківської справи
Кафедра регіональної економіки

РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Методичні вказівки
щодо проведення семінарських занять

Для студентів 1 курсу
загальноєкономічного факультету
денної та заочної форм навчання

Суми
“Ініціатива”
2002

УДК 338:91(073)

Р64

Рекомендовано методичною радою Української академії банківської справи, протокол № 11 від 25.05.01.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри регіональної економіки, протокол № 12 від 21.05.01.

Укладач
доцент
В.А. Грек

Рецензент
кандидат географічних наук,
доцент Сумського педагогічного
університету ім. А.С.Макаренка
Г.Г. Леонтєва

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Л.В. Кривенко

Р64 Розміщення продуктивних сил: Методичні вказівки щодо проведення семінарських занять / Уклад. В.А. Грек. – Суми: Ініціатива, 2002. – 61 с.

Видання містить плани семінарських занять, теми доповідей, контрольні питання і завдання, а також списки рекомендованої літератури з основних тем курсу “Розміщення продуктивних сил”.
Призначене для студентів 1 курсу загальноекономічного факультету денної та заочної форм навчання.

УДК 338:91(073)

ЗМІСТ

Загальні методичні вказівки	4
Тема 1. Закономірності, принципи та фактори розміщення продуктивних сил. Методи економічного обґрунтування розміщення виробництва	4
Тема 2. Природно-ресурсний потенціал і РПС	7
Тема 3. Населення та трудові ресурси України.....	9
Тема 4. Паливно-енергетичний комплекс України	12
Тема 5. Металургійний комплекс України	16
Тема 6. Хіміко-лісовий комплекс України	19
Тема 7. Машинобудівний комплекс України	23
Тема 8. Комплекс галузей легкої промисловості України.....	26
Тема 9. Агропромисловий комплекс України	27
Тема 10. Будівельний комплекс України.....	30
Тема 11. Транспортний комплекс України.....	31
Тема 12. Економічне районування та територіальна структура народного господарства.....	33
Тема 13. РПС промислово розвинутих країн світу	40
Тема 14. РПС Росії	42
Тема 15. РПС держав Балтії, Білорусії та Молдови	44
Тема 16. РПС Казахстану, країн Закавказзя та Середньої Азії.....	49
Тема 17. Міжнародні економічні зв'язки України.....	53
Список основної літератури до всього курсу.....	59

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Згідно з навчальним планом Української академії банківської справи дисципліна “Розміщення продуктивних сил” вивчається студентами загальноєкономічного факультету на 1 курсі.

Тематика і структура занять передбачає питання з розвитку і розміщення продуктивних сил України та світового господарства.

Кожна тема семінарських занять доповнюється рекомендованими доповідями, які заздалегідь готуються окремими студентами за погодженням з викладачем.

Особливу увагу слід звернути на засвоєння основних понять і термінів тем, обґрунтованих відповідями на контрольні питання та виконання поставлених завдань.

Рекомендований перелік літератури до кожної теми семінарських занять є орієнтованим, тому студенти мають самостійно зробити добірку нових літературних джерел стосовно проблематики курсу.

З курсу РПС студенти заочної форми навчання виконують контрольну роботу, яку подають до складання екзамену.

ТЕМА 1. ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ ТА ФАКТОРИ РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ. МЕТОДИ ЕКОНОМІЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗМІЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА

План

1. Поняття “економічний закон” і “закономірність”, їх об’єктивний характер.
2. Основні закономірності розміщення продуктивних сил.
3. Найважливіші принципи розміщення продуктивних сил.
4. Фактори розміщення продуктивних сил.
5. Методи економічного обґрунтування розміщення виробництва.

Основні поняття і терміни

Економічний закон, закономірність, закономірності розміщення продуктивних сил, закономірність територіального поділу праці, закономірність регіональної інтеграції, закономірність територіальної комплексності продуктивних сил, закономірність територіальної концентрації продуктивних сил, закономірність територіальної диференціації продуктивних сил, закономірність зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, принципи розміщення продуктивних сил, принцип раціонального розміщення виробництва, принцип комплексного розміщення виробництва, принцип збалансованості і пропорційності розміщення виробництва, принцип внутрішньодер-

жавного та міжнародного територіального поділу праці, принцип обмеженого централізму. Фактори розміщення продуктивних сил: сировинний фактор, паливно-енергетичний фактор, водний фактор, фактор робочої сили (трудовий), споживчий фактор, транспортний фактор, фактор науково-технічного прогресу, фактор ринкової кон'юнктури, фактор економіко-географічного положення, екологічний фактор, ефективність виробництва, баланси матеріальні.

Контрольні питання і завдання

1. На яких економічних зонах ґрунтується розміщення продуктивних сил як галузь економічної науки?
2. Чим визначається пріоритетність принципів розміщення продуктивних сил?
3. Поясніть специфіку об'єкта дослідження науки про розміщення продуктивних сил. Які специфічні методи використовує наука про розміщення продуктивних сил? Розкрийте їх сутність.
4. Що розуміють під факторами розміщення продуктивних сил і які групи факторів виділяють?
5. Яка роль сировинного та паливно-енергетичного факторів у розміщенні виробництва? Наведіть приклади їх впливу на території України.
6. Чому в районах розвитку важкої промисловості розміщують великі підприємства промисловості?
7. Як впливає фактор ринкової кон'юнктури на розміщення виробництва?
8. Які показники необхідно врахувати при обґрунтуванні ефективності розміщення виробництва?
9. Які методи економічного обґрунтування галузевого розміщення виробництва Ви знаєте?
10. Що таке збалансованість економіки?

Завдання 1. Для визначення характеру розвитку і розміщення підприємств промислового комплексу на конкретній території та для формування уявлення про територіально-виробничі пропорції та ефективність виробництва досить часто застосовується індекс територіальної концентрації:

$$K_k = \frac{T_i}{T} \cdot \frac{E_i}{E},$$

де T – площа території країни;

T_i – площа території адміністративної області;

E – кількість промислових підприємств, що перебували на самостійному балансі в країні;

E_i – кількість промислових підприємств, що перебували на самостійному балансі в адміністративній області.

K_k знаходиться в межах $0 \leq K_k \leq 1$. При $K_k \approx 0$ розподіл стає більш рівномірним, при $K_k \rightarrow 1$ спостерігається підвищення концентрації промислового виробництва.

Необхідно розрахувати індекс територіальної концентрації промислового виробництва в адміністративних областях України, використовуючи статистичну інформацію, наведену в табл. 1:

Таблиця 1

Територія і кількість промислових підприємств, що перебували на самостійному балансі в адміністративних областях України (станом на 01.01.99)*

Адміністративні області	Територія, тис. км	Кількість промислових підприємств, од.
Україна (всього)	603,7	9940
Автономна республіка Крим	27,7	384
Вінницька обл.	26,5	460
Волинська обл.	20,2	146
Дніпропетровська обл.	31,9	552
Донецька обл.	26,5	882
Житомирська обл.	29,9	403
Закарпатська обл.	12,8	319
Запорізька обл.	27,2	357
Івано-Франківська обл.	13,9	301
Київська обл.	28,1	330
Кіровоградська обл.	24,6	254
Луганська обл.	26,7	639
Львівська обл.	21,8	728
Миколаївська обл.	24,6	231
Одеська обл.	33,3	482
Полтавська обл.	28,8	374
Рівненська обл.	20,1	273
Сумська обл.	23,8	315
Тернопільська обл.	13,8	270

Адміністративні області	Територія, тис. км	Кількість промислових підприємств, од.
Харківська обл.	31,4	625
Херсонська обл.	28,5	181
Хмельницька обл.	20,6	246
Черкаська обл.	20,9	323
Чернівецька обл.	8,1	205
Чернігівська обл.	31,2	261
м. Київ	0,8	399

* Статистичний щорічник України за 1998 р. – К., Техніка, 1999 р.

Завдання 2. Виділити окремі групи областей України з високим, середнім і низьким рівнем концентрації промисловості.

Завдання 3. Визначити вплив концентрації промисловості на розвиток продуктивних сил та екологічну ситуацію в регіонах. Які заходи слід застосувати в межах висококонцентрованої середовища з метою зменшення забрудненості території?

Завдання 4. Спробуйте встановити, як залежить концентрація промисловості і рівень урбанізації в регіоні.

Завдання 5. Які регіони, на Вашу думку, вимагають підвищення концентрації виробничої діяльності, а які, навпаки – зниження.

Теми доповідей

1. Вклад українських вчених в теорію РПС.
2. Загальні та спеціальні методи аналізу й економічного обґрунтування територіальної організації господарства.
3. Вплив ринкової кон'юнктури на РПС.

Список рекомендованої літератури

1. Іващук С.І. Розміщення продуктивних сил: Теоретико-методологічні основи. – К., 1997.
2. Ковтонюк М.О., Качан Є.П., Петрига М.С. та ін. Територіальна організація продуктивних сил України. – К.: НМК ВО, 1992.
3. Ізард У. Методи раціонального аналізу. – М.: Прогрес, 1966.

ТЕМА 2. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І РПС

План

1. Сутність природно-ресурсного потенціалу та його структура.
2. Кількісна і якісна оцінка природних ресурсів та природних умов.
3. Характеристика природно-ресурсного потенціалу України та її регіонів.

4. Ресурсозбереження – головний напрям використання природно-ресурсного потенціалу.

Тема доповідей

1. Рекреаційний комплекс України.
2. Природно-ресурсний потенціал України та світовий ринок.
3. Чи вистачить людству земних ресурсів?
4. Дорогоцінні метали і світове господарство.
5. Дніпро: його значення для України, проблеми і рішення.

Основні поняття і терміни

Природа, природні ресурси, природні умови, сировина, ресурсозабезпеченість, ресурсомісткість, балансові, промислові, геологічні запаси сировини і палива, природно-ресурсний потенціал території, ресурсозберігання, рекреаційні ресурси, територіальні ресурси, земельний фонд, площа лісового фонду, ресурси економічні.

Контрольні питання і завдання

1. Який характер має розмежування понять “природні умови – природні ресурси”?
2. Які Ви знаєте варіанти типізації природних ресурсів?
3. Яким закономірностям підпорядковується територіальний розподіл природних ресурсів?
4. Що розуміють під поняттям “вичерпні і невичерпні природні ресурси”? Наведіть приклади.
5. Що таке невідновлювані та відновлювані природні ресурси? Наведіть приклади.
6. Природні умови і природні ресурси змінилися в результаті їх господарського використання. Які із природних ресурсів України найбільше змінилися під впливом господарської діяльності?
7. Чи можна стверджувати, що економічна діяльність людства – це значною мірою процес використання природних ресурсів? Свою відповідь обґрунтуйте.
8. Наведіть приклади держав, які багаті на природні ресурси, але не досягли, на Вашу думку, великих успіхів у соціально-економічному розвитку?
9. Поясніть різницю термінів “земельні ресурси”, “грунтові ресурси”, “сільськогосподарські ресурси”.
10. Згрупуйте названі нижче країни за наступними ознаками:
  - а) країни, в структурі сільськогосподарських угідь яких перше місце займає пшениця;
  - б) країни, в структурі сільськогосподарських угідь яких головне місце займають луки та пасовиська.

Австралійський Союз, Алжир, Угорщина, Нідерланди, Данія, Лівія, Монголія, Саудівська Аравія.

Поясніть свій вибір.

11. Поясніть зміст слів Геродота “Єгипет – подарунок Нілу”.
12. Які багатства Світового океану освоюються сьогодні, а які будуть освоюватися в найближчому майбутньому?
13. Де на земній кулі, в яких країнах і регіонах існують найкращі можливості для використання енергії вітру? Чому?
14. Чи можна стверджувати, що поняття “природні ресурси” – це історична категорія? Поясніть, як протягом історії змінювалась роль окремих природних ресурсів в житті людини.

Список рекомендованої літератури

1. Авакян А.Б. Водные ресурсы и водные объекты мира и стран СНГ // География в школе. – 1995. – № 5.
2. Географічна енциклопедія України. Т. 1-3. – К., 1989-1993.
3. Масляк П.О., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу. – К., Лібра, 1996.
4. Прудка Н. Месторождения самородной волюнской меди ожидают победителей тендера на их разработку // Финансовая Украина. – 1997 13 мая.
5. Иванчук Р. Природно-ресурсный потенциал Украины і шляхи підвищення його використання // Економіка України. – 1995, № 11.
6. Романова Э.П., Куракова Л.И. Природные ресурсы мира: Учебное пособие. – М.: – Издательство МГУ, 1993.
7. Руденко В.П. Довідник з географії природно-ресурсного потенціалу України. – К.: Вища школа, 1993.
8. Прудка Н. Программа энергообеспечения – путь к преодолению энергетического кризиса // Финансовая Украина. – 1997 13 мая.
9. Коршунова Н. Курортно-рекреационное хозяйство Приборномор'я // Економіка України. – 1999. – № 2.
10. Дышловой И. Рекреационные системы Украины // Бизнес-информ. – 1998. – № 3.
11. Удовик О. Природно-ресурсный потенциал: предпосылки экономического роста Украины // Фондовый рынок. – 2000. – № 16.

ТЕМА 3. НАСЕЛЕННЯ ТА ТРУДОВІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ

План

1. Населення, особливості формування, демографічні проблеми країни.
2. Сучасне розселення сільського і міського населення, урбанізація та її вплив на РПС.
3. Міграція населення та її види.
4. Трудові ресурси України, їх галузева структура і територіальна мобільність та проблеми зайнятості.

Основні поняття і терміни

Відтворення населення, вікова структура населення, демографічна політика, демографічний вибух, демографічний перехід, демографічна криза, механічний рух населення, міграція населення, внутрішня міграція, народонаселення, природний рух населення, смертність населення, щільність (густота) населення, міська агломерація, джентрифікація, контрурбанізація, конурбанізація, мегаполіс, місто, рурурбанізація, субурбанізація, урбанізація, депопуляція.

Безробіття, зайнятість, економічно-активне населення, ринок праці, трудові ресурси, незареєстрована (нелегальна) зайнятість, працездатність.

Контрольні питання і завдання

1. Які типи відтворення населення Ви знаєте? Визначте особливості сучасного відтворення населення України та динаміку його чисельності.
2. Які, на Вашу думку, причини зменшення кількості народжених дітей в останнє десятиріччя?
3. Розкрийте сутність теорій і концепцій народонаселення?
4. Охарактеризуйте міграційну рухомість населення та її вплив на демографічну ситуацію.
5. Що таке якість народонаселення?
6. Дайте визначення розселення населення.
7. Назвіть основні форми розселення.
8. Які основні особливості міського й сільського розселення?
9. Що таке урбанізація? Назвіть етапи й стадії урбанізації.
10. Чи можна вважати процес урбанізації прогресивним?
11. Чому держава обмежує ріст міст-мільйонерів?
12. Порівняйте рівень урбанізації окремих районів України. Поясніть ці відмінності.
13. Складіть кросворд на тему “Міста України”.
14. До країн якого типу відтворення населення належить Україна?
15. Які зовнішні та внутрішні міграції притаманні сьогоденню?

Темати доповідей

1. Особливості урбанізації в різних країнах світу.
2. Регіональні особливості відтворення населення України.
3. Населення і трудові ресурси Сумської області.

Список рекомендованої літератури

1. Виноградова Е.М. Международная трудовая миграция // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 12.
2. Народонаселение: Энциклопедический справочник. – М., 1994.

3. Петрова І. Парадокси безробіття в Україні // Географія та основи економіки в школі. – 1997 – № 1.
4. Демографический энциклопедический словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1985.
5. Романюк М. Міграції населення України: національні пріоритети та регіональна диференціація механізму регулювання // Економіка України. – 1999. – № 9.
6. Хорев Б.С. Мировой демографический рост и перспективы человечества // География в школе. – 1995. – № 5.
7. Семиков А. Гибкая занятость как историческая тенденция // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 5.
8. Прибиткова М. Основи демографії. – К.; “Атрек”, 1995.
9. Штемпель Д. Население мира в 2000 году: численность, рождаемость, продолжительность жизни. – М., 1988.
10. Прибуткова І.М. Угрожает ли миграция национальной безопасности Украины? // Украинский обозреватель. – 1992. – № 3.
11. Хорев Б.С., Хорева О.Б. Прогнозы роста мирового населения // География в школе. – 1999. – № 1.

Таблиця 2

Шкала оцінки рівнів загальних коефіцієнтів народжуваності та смертності

Загальний коефіцієнт народжуваності		Загальний коефіцієнт смертності	
‰	Характеристика	‰	Характеристика
до 10	надзвичайно низький	до 7	дуже низький
11-15	дуже низький	7-8	низький
16-20	низький	9-10	нижчий від середнього
21-25	середній	11-12	середній
26-30	вищий за середній	13-15	вищий за середній
31-40	високий	16-20	високий
41-50	дуже високий	понад 20	дуже високий
50 і більше	гранично високий, фізіологічний максимум		

Таблиця 3

Групування міст України за кількістю населення та часом створення

За кількістю населення	За часом створення
1. До 50 тис. осіб (малі)	1. До XV ст. (старі)
2. 50-100 тис. осіб (середні)	2. Міста XVI-XIX ст.
3. 100-250 тис. осіб*	3. Довоєнні – до 1944 р.

4. 250-500 тис. осіб	4. Повоєнні
5. 500 тис. – 1 млн. осіб	1945 – 1960 рр.
6. Понад 1 млн. осіб	1960 – 1990 рр. Після 1990 р.

*Якщо кількість населення становить 100 тис. осіб і більше – великі міста.

ТЕМА 4. ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

План

1. Значення і галузева структура паливно-енергетичного комплексу України. Зміни в його структурі.
2. Паливно-енергетичний баланс і його структура.
3. Розміщення паливної промисловості України:
  - а) вугільна промисловість;
  - б) нафтова і нафтопереробна промисловість;
  - в) газова промисловість.
4. Роль електроенергетики в господарському комплексі України та особливості її розміщення.
5. Проблеми і перспективи розвитку електроенергетики України.

Основні поняття і терміни

Паливно-енергетичний комплекс, паливно-енергетичний баланс, електроенергетичний баланс, умовне паливо, вугільний еквівалент, нафтовий еквівалент.

Контрольні питання і завдання

1. Як змінювався паливно-енергетичний баланс світу протягом ХХ ст.?
2. Чому темпи розвитку електроенергетики вищі за темпи зростання паливної промисловості?
3. Які енергетичні ресурси в Україні обмежені? Які – значно обмежені?
4. Нанести на контурну карту найбільші в світі родовища нафти, газу, кам'яного та бурого вугілля.
5. Проаналізувати структуру паливно-енергетичного балансу України. В якому випадку паливно-енергетичний баланс є більш ефективним та екологічно чистим?
6. Чому енергетика є основою сучасного господарства?
7. Які галузі виробничої і невиробничої сфер є найбільшими споживачами енергетичних ресурсів? Чому?
8. Розкрийте зміст наступних термінів:
  - а) “паливно-енергетичний комплекс”;
  - б) “паливно-енергетичний баланс”;
  - в) “умовне паливо”.

9. Які причини енергетичної кризи в Україні?
10. Які основні проблеми і перспективи розвитку вугільної промисловості в Україні?
11. Визначте головні проблеми і перспективи розвитку атомної енергетики в Україні.
12. Яке співвідношення виробництва електроенергії на різних типах електростанцій в провідних країнах світу?
13. Покажіть на карті провідні країни по виробництву електроенергії на душу населення.
14. Які фактори впливають на підвищення собівартості кам'яного вугілля?
15. Розкрийте принципи розміщення електростанцій в Україні? Наведіть приклади.

Завдання 1. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей електроенергетики:

Галузь електроенергетики	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудо-вий	
ТЕС				
Теплоелектроцентралі				
Гідроелектростанції				
АЕС				

Умовні позначення:
 +++ вирішальний вплив;
 ++ – помітний вплив;
 + – слабкий вплив;
 0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення впливу на розміщення галузей електроенергетики.

Завдання 2. Обсяг видобутку окремих видів паливних мінеральних ресурсів обчислюється в різних одиницях: вугілля, нафта – в тоннах, природний газ – у кубічних метрах тощо. Для того, щоб порівняти обсяги видобутку цих паливних ресурсів на певній території, проводять перерахунок усіх одиниць виміру на умовне паливо (ум. п.). Так, 1 т антрациту прирівнюється до 1 т ум. п., 1 т бурого вугілля – від 0,4 до 0,8 ум. п. (в середньому 0,6 т ум. п.), 1 т нафти – до 1,4 т ум. п., 1 куб. м горючих газів – до 1,2 т ум. п., 1 т горючих сланців – до 0,4 т ум. п.

Візьмемо дві умовні країни А і В, у кожній з яких видобувається горючий газ та буре вугілля.

	Країна А	Країна В
Населення, млн. чол.	20	10
Запаси бурого вугілля, млрд. т	25,5	1,1
Видобуток бурого вугілля, млн. т	100	10
Запаси горючого газу, трлн. куб. м.	0,6	1,5
Видобуток горючого газу, млрд. куб. м	20	50

Необхідно:

1) визначити в якій із країн (А чи В) самозабезпеченість паливно-енергетичною сировиною краща і в скільки разів (з точністю до 0,1 т ум. п.);

2) розрахувати ресурсозабезпеченість кожної країни при умові, що обсяги видобутку щороку залишатимуться незмінними;

3) порівняти запаси і обсяги видобутку паливно-енергетичної сировини умовних країн А і В з відповідними показниками по світу, визначити їх рівень.

Завдання 3. Вугільна шахта (енергетичне вугілля), що проектується з потужністю видобутку 1 млн т, розміщується від енергоспоживача (завода) на відстані 1000 км по залізниці. Залізничний тариф на перевезення вугілля становить 0,1 дол. за 1 т/км. Вартість будівництва 1 км ЛЕП вздовж залізниці – 100000 дол. в рік.

Визначити де доцільніше побудувати ТЕС (біля шахти чи біля заводу) враховуючи їх довгострокову роботу, і який буде економічний ефект (в дол.) за 10 років від впровадження в життя кращого проекту (якщо всі інші умови рівні)?

Темі доповідей

1. Альтернативна енергетика.
2. Електроенергетика і науково-технічний прогрес.
3. Глобальна енергетична проблема.
4. Зв'язок між розвитком енергетики та екологічною ситуацією.
5. Розвиток нафтової промисловості в Сумській області.
6. Проблема достатності паливно-енергетичної бази України.

Список рекомендованої літератури

1. Довжок Е.М. Нафтогазовий комплекс України // Нафтова і газова промисловість. – 1996. – № 2.
2. Прудка Н. Нефтегазовые ресурсы Украины и перспективы их освоения // Финансовая Украина. – 1995. – 15 августа.

3. Электроэнергетика Украины: производство и внешняя торговля // Финансовая Украина. – 1997. – 8 апреля.
4. Программа энергосбережения – путь к преодолению экономического кризиса // Финансовая Украина. – 1997. – 13 мая.
5. Сергеев П. Экономия энергии в Швеции // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 6.
6. Байков Н. Тенденции развития зарубежной энергетики // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. – № 4.
7. Воронин А. и др. Нормы потребления ТЭР и стратегия энергосбережения // Бизнес-информ. – 1998. – № 16.
8. Дейнека А. Социально-экономические проблемы топливно-энергетического комплекса Украины // Бизнес-информ. – 1998 – № 13-14.
9. Форварды энергетики Украины: краткая характеристика энергетической отрасли // Фондовый рынок. – 1998. – № 12.
10. Шпек Р. Вугільна галузь в Україні: подальший занепад чи ефективна реструктуризація? // Урядовий кур'єр. – 1999. – 23 лютого.
11. Газовая отрасль Украины // Фондовый рынок. – 1998. – № 40.
12. Лунина И. и др. Реструктуризация угольной промышленности: европейский опыт и ситуация в Украине // Вопросы экономики, – 1998. – № 5.
13. Семенов Г, Мигас І. Трансформація економіки та енергетичний потенціал України в період кризи // Економіка. Фінанси. Право. – 2000. – № 1.
14. Оганян Г. Енергоносії – головний біль України // Економіка України. – 1999. – № 1.
15. Бурлака Г. Нафтопереробна промисловість України: стан і перспективи // Економіка України. – 2000. – № 7.
16. Ковалевський В. та ін. Про підвищення рівня енергетично-екологічної безпеки України // Економіка України. – 2000. – № 10.
17. Холодов Д. Ефективне використання відновлюваних джерел енергії у приморському регіоні // Економіка України. – 2000. – № 12.
18. Будяк В. Становлення вітроенергетики в Україні // Економіка України. – 1999. – № 3.
19. Гриньов В. і ін. Вугільна галузь Донецької області на шляху до ринкових відносин // Економіка України. – 1999. – № 8.
20. Чукаєва І. Формування українського нафти і нафтопродуктів // Економіка України. – 2001. – № 2.

Таблиця 4

Загальна характеристика вугільних басейнів України (за даними 1997 р.)

Показники	По Мінвугле-прому	Донецький басейн	Львівсько-Волинський басейн	Дніпровський басейн
Промислові запаси вугілля кат. А+В+С1, млрд. т	45,7	42,2	1,2	1,9
Розроблювані і підготовлені до освоєння запаси, млрд. т	23,3	21,5	0,7	0,8

Показники	По Мінвугле-прому	Донецький басейн	Львівсько-Волинський басейн	Дніпровський басейн
Середня потужність розроблюваних пластів, м	1,18	1,06	1,24	3,27
Максимальна глибина розробки, м	1400	1400	550	100
Мінімальна глибина розробки, м	24	123	345	24
Середня глибина розробки, м	651	692	456	77
Виробничі потужності, млн. т	115,1	109,1	4,0	2,0
Видобуток вугілля, млн. т	75,9	70,9	3,6	1,4
в тому числі: коксівного, млн. т; енергетичного, млн. т	31,6 44,3	31,6 39,3	- 3,6	- 1,4
Зольність видобутого вугілля, %	36,0	36,2	47,6	21,7
Середньооблікова чисельність ПВП, тис. чол.	428,0	403,2	19,3	5,5

ТЕМА 5. МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

План

1. Значення чорної металургії для розвитку народногосподарського комплексу України. Сировинна база чорної металургії України.
2. Структура, сучасний стан та особливості розміщення чорної металургії України.
3. Кольорова металургія України: сировинна база, особливості розміщення і розвитку.
4. Основні проблеми та перспективи розвитку металургійного комплексу України.

Основні поняття і терміни

Конструкційний матеріал, скрап, флюс, кокс, домна, мартен, конвертер, глинозем, концентрат, феросплави, металургійний центр, металургійний район, комбінат повного циклу, переробна металургія, “мала металургія”, “порошкова металургія”, легування сталі.

Контрольні питання і завдання

1. Яку галузеву структуру має металургія?

2. Які способи виплавки сталі є більш ефективними та екологічно чистими?
3. В чому полягають переваги порошкової металургії?
4. Чому існує територіальний розрив між виправкою чорнових та рафінованих металів?
5. Які чинники визначають характер розміщення підприємств чорної металургії?
6. Визначте найважливіші особливості розміщення чорної металургії.
7. Які країни світу мають міцну сировинну базу для розвитку чорної металургії?
8. Чому чорна металургія належить до галузей, які формують виробничі комплекси?
9. Які фактори визначають характер розміщення підприємств кольорової металургії?
10. Знайдіть на карті центри алюмінієвої, магнієвої, цинкової і титанової промисловості України.
11. Чи буде в майбутньому зростати роль сировинного фактора в розвитку і розміщенні підприємств металургії в Україні?
12. Які галузі господарства і виробництва використовують продукцію чорної металургії та її відходи?
13. Чому в кольоровій металургії велике значення одержало комбінування виробництва, який вплив воно має на ефективність виробництва?
14. Поясніть, з чим пов'язані значні відмінності в розміщенні центрів кольорової і чорної металургії?
15. Покажіть на карті основні держави-виробники чорних і кольорових металів (в тому числі по виробництву чорних металів на душу населення).
16. Які металургійні підприємства Росії і України побудовані в місцях родовищ коксівного вугілля, біля місць родовищ залізної руди, в пунктах, що знаходяться між джерелами вугілля і палива, в районах великого споживання металу?
17. Чому в кольоровій металургії вигідніше створювати комбінати з комплексною переробкою сировини, ніж в чорній металургії?

Завдання 1. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно – енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей чорної металургії:

Галузь чорної металургії	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудовий	
Залізорудна				
Доменна металургія				
Переробна металургія				
Електрометалургія				
Феросплавна				
Коксохімічна				

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив;

++ – помітний вплив;

+ – слабкий вплив;

0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення впливу на розміщення галузей електроенергетики.

Завдання 2. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей кольорової металургії:

Галузь кольорової металургії	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудовий	
Мідна				
Свинцева				
Цинкова				
Нікелева				
Олов'яна				
Глиноземна				
Алюмінієва				
Титанова				

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив;

++ – помітний вплив;

+ – слабкий вплив;

0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення визначеного Вами рівня впливу.

Тему доповідей

1. Структурна перебудова у чорній металургії України.
2. Чорна металургія Японії – важлива галузь міжнародної спеціалізації.
3. Реальні можливості покращення експорту продукції чорної металургії України.

Список рекомендованої літератури

1. Мазур В. та ін. Шляхи розвитку гірничо-металургійного комплексу України // Економіка України. – 2000. – № 4.
2. Долгоруков Ю., Гончаров Ю. Стан і основні напрямки структурної перебудови металургійного комплексу України // Економіка України. – 1994. – № 2.
3. Ломакина Н.Д. Экономическая эффективность размещения черной металлургии. – М., 1988.
4. Сидоров М. Структурна перебудова в чорній металургії України // Економіка України. – 1995. – № 2.
5. Трубы для Украины: портрет растущей отрасли // Финансовая консультация – 1998. – № 5.
6. Буданов Й. Тенденции развития металлургии // Экономист. – 1999. – № 12.
7. Бродов А. Черная металлургия: состояние и проблемы // Экономист. – 1999. – № 4.
8. Дать надежду цветной металлургии // Діловий вісник. – 1998. – № 1.
9. Чтобы сталь была крепче: сегодняшний день ферросплавов отрасли Украины // Финансовая консультация. – 1998. – № 12.
10. Котлярів Е., Баранник А. Кризис горно-металлургического комплекса Украины // Бизнес-нформ. – 1998. – № 4.
11. Бобырь А и др. Титановая промышленность Украины // Фондовый рынок. – 1998. – № 4.

ТЕМА 6. ХІМІКО-ЛІСОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

План

1. Сутність, роль і місце хімічної промисловості в народногосподарському комплексі України.
2. Фактори розміщення і розвитку хімічної промисловості.
3. Сировинна база хімічної промисловості України, сучасний стан та особливості розміщення галузі.
4. Сутність, роль і місце лісопромислового комплексу України.
5. Фактори розвитку і формування лісового комплексу.
6. Структура і територіальна організація лісопромислового комплексу України.

Основні поняття і терміни

Гірничо-хімічна промисловість, основна хімія, хімія органічного синтезу, полімерні матеріали, хімія тонкого органічного синтезу, байрачні ліси, мікробіологічна промисловість, рапа, лісопромисловий комплекс, деревообробна промисловість, целюлозно-паперова промисловість, лісохімічна промисловість, гідролізна промисловість.

Контрольні питання і завдання

1. Яка галузева структура хімічної промисловості?
2. В чому полягають головні особливості в розміщенні хімічної промисловості в порівнянні з іншими галузями?
3. Які фактори рішуче впливають на розміщення підприємств різних груп галузей хімічної промисловості?
4. Дайте аналіз розміщенню підприємств гірничо-хімічної промисловості України.

Виділіть головні райони виробництва хімічної сировини. Зробіть висновок про особливості розміщення сировинної бази хімічної промисловості України.

1. Поясніть причини розміщення на території України виробництва:
а) азотних добрив; б) фосфатних добрив; в) калійних добрив.
2. Яка продукція хімічної промисловості нашої країни експортується?
3. Позначте на контурній карті основні райони хімічної промисловості України.
4. Який принцип розміщення характерний для підприємств деревообробної і меблевої промисловості?
5. Яка спеціалізація підприємств галузі, що розміщені в Корюковці, Обухові, Жидачеві, Малині, Полінці?
6. Яку продукцію випускають підприємства лісохімічної і гідролізної промисловості?
7. Яку роль відіграє хімічна промисловість у розвитку продуктивних сил?
8. На основі статистичних даних дайте оцінку місця України в світовій хімічній промисловості.
9. Які виробництва хімічної промисловості одержали в Україні найбільший розвиток? Чому?
10. Які основні регіони світу розвитку хімічної промисловості?
11. Яке значення лісу в народногосподарському комплексі України?
12. Яка структура лісовиробничого комплексу України? Основні напрямки її вдосконалення.
13. На контурній карті України позначте основні центри лісової промисловості України, назвіть спеціалізацію.

14. Які країни світу є головними експортерами та імпортерами лісової промисловості?

Завдання 1. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей хімічної промисловості:

Галузь хімічної промисловості	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудоий	
Гірничо-хімічна				
Хімічних смол і пластмас				
Хімічних волокон				
Каучукова				
Синтетичних барвників				
Азотних добрив				
Фосфорних добрив				
Калійних добрив				
Сірчаної кислоти (із природної сировини)				
Сірчаної кислоти (із відходів газів)				
Хлорна				
Содова				

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив;

++ – помітний вплив;

+ – слабкий вплив;

0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення визначеного Вами рівня впливу.

Завдання 2. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей лісової деревообробної промисловості:

Галузь кольорової металургії	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудовий	
Лісозаготівельна				
Лісопильна				
Меблева				
Лісохімічна				
Целюлозно-паперова				
Гідролізна				

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив;

++ – помітний вплив;

+ – слабкий вплив;

0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення впливу на розміщення галузей лісової промисловості.

Завдання 3. Затрати на виробництво 1 куб. м деревоволокнистих плит у районі Л становлять 50 грн., у районі К – 70 грн. Відстань між деревообробними підприємствами – 700 км. Затрати на транспортування 1 куб. м. деревоволокнистих плит на відстань 1 км у напрямку від Л до К становить 1 грн., в зворотному – 80 коп.

Необхідно провести виробничо-збутове зонування деревоволокнистої продукції за формулою:

$$P = (L' - K' + T_{л}D) / (T_{л} + T_{к}),$$

де L' і K' – затрати на виробництво продукції в районах Л і К;

D – відстань між районами;

$T_{л}$ – транспортні витрати на перевезення продукції з району Л;

$T_{к}$ – транспортні витрати на перевезення продукції з району К;

1) визначити радіус перевезення даної продукції з обох районів;

2) вказати, які чинники впливають на затрати на виробництво деревоволокнистих плит.

Завдання 4. Лісопильна база С знаходиться на березі річки, у верхній її течії, на відстані 100 км по залізниці від споживача целюлозно-паперової продукції Ц, а в нижній течії цієї річки, на відстані 60 км від лісопильної бази, знаходиться пункт лісосплаву П. Відстань від пунктів П і Ц по другій вітці залізниці становить 50 км.

Транспортні витрати на перевезення залізницею 1 т целюлозно-паперової продукції – 0,1 дол./км, а деревної маси водою –

0,01 дол./км. Для виробництва 1 т целюлозно – паперової продукції необхідно 6 т деревної маси.

Необхідно:

1. Визначити де вигідніше збудувати целюлозно-паперовий комбінат – у пункті С чи у пункті П (якщо всі інші умови рівні)?
2. Чому вигідно споруджувати целюлозно-паперовий комбінат на березі річки?
3. Яке виробництво було б доцільно додатково налагодити в пункті С?
4. Виробництво якої продукції необхідне в пунктах С або П, щоб розмістити тут целюлозно – паперовий комбінат?

Тему доповідей

1. Сучасні тенденції розвитку лісопромислового комплексу.
2. Хімічна промисловість і науково-технічний прогрес.

Список рекомендованої літератури

1. Іванов В.О. Собственность на лес // Экономист. – 1996. – № 5.
2. Меньшова В.П., Гобелко И.Л. Экономика химической промышленности. – М.: Высшая школа, 1996.
3. Петров А.П., Морозов Ф.И. Экономика лесной промышленности. – М.: Лесная промышленность, 1984.
4. Рохленко Ф. Мировое производство лесных товаров: тенденция и перспективы. // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 5.
5. Медведев Ю., Дяченко Я. Проблемы развития лесопромышленного комплекса: приоритеты, структура, эффективность. // Экономика Украины. – 1999. – № 1.
6. Голуб О. Реструктуризировать лесной фонд Украины // Экономика Украины. – 1998. – № 11.
7. Химическая промышленность Украины: производство минеральных удобрений // Фондовый рынок. – 1999. – № 2.

ТЕМА 7. МАШИНОБУДІВНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

План

1. Роль і місце в народногосподарському комплексі.
2. Спеціалізація і кооперування в машинобудуванні.
3. Галузева структура машинобудування України.
4. Сучасний стан і особливості розміщення основних галузей машинобудування України.
5. Основні проблеми і перспективи розвитку машинобудування України.

Основні поняття і терміни

Машинобудівний комплекс, подетальна спеціалізація, предметна спеціалізація, технологічна спеціалізація, модернізація, диверсифікація, кооперування, наукоємність, трудоємність.

Контрольні питання і завдання

1. Який вплив здійснює машинобудування на розвиток і розміщення продуктивних сил?
2. Чому галузева структура машинобудування є найбільш диверсифікованою серед усіх галузей світового господарства?
3. Назвіть головні машинобудівні регіони світу.
4. Поясніть, чому в Україні отримали розвиток багато напрямків машинобудівного комплексу?
5. Назвіть фактори, що впливають на розміщення:
  - а) транспортного машинобудування (назвати центри України);
  - б) точного машинобудування (назвати центри України);
  - в) сільськогосподарського машинобудування (назвати центри України);
  - г) галузей важкого машинобудування (назвати центри України).
6. Пояснити, чому Харків став центром різноманітного машинобудування?
7. Які вироби машинобудування України користуються попитом за її межами?

Завдання 1. Використовуючи літературні джерела та карти атласу, складіть характеристику однієї з галузей машинобудування згідно з планом:

- 1) значення галузі в народному господарстві;
- 2) фактори розміщення галузі;
- 3) головні райони розміщення підприємств галузі;
- 4) перспективи розвитку.

Завдання 2. Складіть порівняльну характеристику розвитку машинобудування промислових центрів згідно з планом:

- 1) основна спеціалізація машинобудування в промисловому центрі;
- 2) наявність сировинної бази та її положення відносно металургії та транспортних шляхів;
- 3) умови створення та розвитку машинобудування у даному центрі.

Завдання 3. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей машинобудування:

Галузь машинобудування	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудовий	
Важке машинобудування				
Суднобудування				
Локомотивобудування				
Автомобілебудування				
Верстатобудування				
Приладобудування				
Сільськогосподарське машинобудування				

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив;

++ – помітний вплив;

+ – слабкий вплив;

0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення рівня впливу на галузь.

Темі доповідей

1. Роль машинобудування в широкому впровадженні у виробництво нових високих технологій.
2. Особливості розвитку і розміщення автомобілебудування світу (на прикладі однієї з країн чи регіону).
3. Машинобудування у народногосподарському комплексі (одного з економічних районів України).

Список рекомендованої літератури

1. Крыжановский Б.Н. Потенциал машиностроения. – К.: Наукова думка, 1994.
2. Борисов В.И. и др. Ресурсно-технологический потенциал машиностроения // Экономист. – 1996. – № 11.
3. Зимин Б.Н., Горпина Т.И. Обработка промышленности мира: Современные тенденции // География в школе. – 1996. – № 2.
4. Семенов Г. Развитие производства легковых автомобилей в Украине // Экономика Украины. – 2000. – № 12.
5. Морохин С.К., Татаринцева Е.Н. Территориальная организация машиностроительного производства. – М., 1984.
6. Паламарчук М.М. Проблемы развития и территориальной организации машинобудування України // Український географічний журнал. – 1996. – № 7.
7. Синцеров Л.Н. Автомобильная промышленность России и стран ближнего зарубежья // География в школе. – 1996. – № 1.

8. Солдатов М. Тенденції розвитку світового суднобудування і невідкладні завдання суднобудування України // Економіка України. – 1995. – № 12.
9. Цхводиани В. Машиностроение Украины: состояние и перспективы // Фондовый рынок. – 2000. – № 4.
10. Цхводиани В. Судостроение и судоремонт в Украине – современное состояние и перспективы // Фондовый рынок. – 1998. – № 15.
11. Симонов Б.И. Станкостроение Украины. // Діловий вісник. –1998. – № 10.
12. Лисянська З. Пріоритети сільськогосподарського машинобудування // Вісник податкової служби України. – 1998.
13. Бик І. Реструктуризація машинобудування як фактор економічного зростання // Економіка України. – 1997. – № 11.
14. Черненко Д. Стан суднобудування в Україні // Економіка України. – 2001. – № 2.
15. “Інтерфакс-Україна” ОА “Харьковский тракторный завод” // Фондовый рынок. – 1998. – № 10.

ТЕМА 8. КОМПЛЕКС ГАЛУЗЕЙ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

План

1. Соціально-економічне значення та галузева структура легкої промисловості.
2. Оцінка природно-економічних чинників, що впливають на розвиток та розміщення галузі.
3. Сучасний стан розвитку та характер розміщення основних галузей легкої промисловості України.
4. Основні проблеми розвитку легкої промисловості України.

Контрольні питання і завдання

1. Яка структура легкої промисловості товарів народного споживання та сфери послуг?
2. Чому галузі легкої промисловості не одержали належного розвитку в Україні?
3. На контурній карті покажіть основні центри (райони) легкої промисловості України.
4. Під впливом яких чинників складається сучасна географія легкої промисловості?
5. Позначте на контурній карті України основні центри по випуску бавовняних, вовняних, шовкових і льняних тканин.
6. Які головні напрямки міжнародних перевезень текстильного волокна?

Завдання. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей легкої промисловості:

Галузь легкої промисловості	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудовий	
Бавовняна				
Шовкова				
Льняна				
Швейна				
Взуттєва				

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив;

++ – помітний вплив;

+ – слабкий вплив;

0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення рівня впливу на галузь.

Тему доповідей

1. Споживчий ринок України текстильних, трикотажних і швейних виробів.
2. Продукція текстильної, трикотажної і швейної промисловості у зовнішній торгівлі України.
3. Світова “індустрія моди”: її “зірки” і центри.

Список рекомендованої літератури

1. Дайоров В.Т. Текстильная промышленность в условиях рынка // Текстильная промышленность. – 1991. – № 4.
2. Нікітенко Г.Г. Про соціально-економічний стан промисловості України, шляхи виходу з кризи // Легка промисловість. – 1995. – № 5.
3. Павленко В.І. Інвестиції у швейне виробництво // Легка промисловість. – 1994. – № 2.
4. Розміщення виробництва товарів народного споживання в Україні: Навчальний посібник / За ред. А.А. Мазарокі. – К., 1992.
5. Савчук О.А., Бочковська І.В., Вишня Л.В. Деякі проблеми переходу ринку текстильних підприємств // Легка промисловість. – 1995. – № 7.
6. Територіальна організація виробництва товарів народного споживання / За ред. А.А. Мадакарі. – К.: Київ, торг.-економ. інститут, 1992.
7. Швейная промышленность Украины одевает не нас, а за границу. // Финансовая Украина. – 1997. – 13 мая.
8. Голошубова Н. Ринок товарів легкої промисловості // Діловий вісник. – № 12.

ТЕМА 9. АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

План

1. Роль агропромислового комплексу в народному господарстві. Структура і форми територіальної організації.

2. Сільське господарство, його структура.
3. Розміщення галузей рослинництва.
4. Розміщення галузей тваринництва.
5. Територіальна структура АПК України.
6. Харчова промисловість як основна переробна ланка АПК.
7. Проблеми і перспективи розвитку АПК України.

Основні поняття і терміни

Агропромисловий комплекс, агропромислова інтеграція, інтенсифікація сільського господарства, меліорація, раціональне природо-користування, сільськогосподарські угіддя, сильні пшениці, тверді пшениці.

Контрольні питання і завдання

1. Яку структуру має сільське господарство України?
2. Порівняйте наявність сільськогосподарських угідь України та інших країн на душу населення.
3. Як слід розуміти терміни “агробізнес” та “агропромисловий комплекс”?
4. В чому полягає закономірність у співвідношенні між рослинництвом і тваринництвом?
5. Порівняйте агропромислові комплекси високорозвинутих країн світу і країн, що розвиваються. В чому їх істотна відмінність?
6. Які зернові культури і чому відіграють провідну роль у сільському господарстві України?
7. Чому Україна, яка має сприятливі природні умови, протягом багатьох десятиріч не може повністю забезпечити себе лісогосподарською продукцією?
8. Які країни світу є найбільшими виробниками і експортерами цукру?
9. Які області України є найбільшими виробниками цукру-піску?
10. Завдання 1. Нанесіть на контурну карту України регіони з вищою питомою вагою у структурі рослинництва зернових культур, технічних культур, картоплі і овочів.

Завдання 2. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей харчової промисловості:

Галузь харчової промисловості	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудоий	
М'ясна				
Цукрова				
Маслоробна				
Олійно-жирова				
Борошномельна				
Рибоконсервна				
Хлібопекарна				

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив;

++ – помітний вплив;

+ – слабкий вплив;

0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення впливу на розміщення галузей харчової промисловості.

Темі доповідей

1. Структурні особливості агропромислового комплексу України.
2. Напрямки реформування територіальних АПК в умовах переходу до ринкових форм господарювання.
3. “Зелена революція” та її роль у вирішенні продовольчої проблеми.
4. Шляхи вирішення проблеми голоду у світі.

Список рекомендованої літератури

1. Борщевський П.П., Чернюк Л.Г. Шмаглій О.Б. Підвищення ефективності розвитку і розміщення харчової промисловості. – К.: Наукова думка, 1994.
2. Кузняк Б. Спеціалізація сільського господарства в умовах ринкової економіки // Економіка України. – 1995. – № 4.
3. Ревенко А. Виробництво і споживання продуктів харчування в Україні // Економіка України. – 1994. – № 9.
4. Слюсар В. Цукрова промисловість України: проблеми і перспективи розвитку // Економіка України. – 1997. – № 1.
5. Территориальные особенности размещения пищевой промышленности в Украине. – К.: Наукова думка, 1982.
6. Бондаренко А. Возможности пищевой и перерабатывающей промышленности // Экономист. – 1999. – № 4.
7. Слюсар В., Лиськов В. Формування ринкових відносин у цукровій промисловості України // Економіка України. – 1999. – № 4.
8. Лазня В. Маслопродуктовый подкомплекс Украины: состояние, проблемы, перспективы // Экономика Украины. – 1998. – № 1.

9. Рябоконт В.П. Наукові основи формування і розвитку агропромислового комплексу // Економіка АПК. – 1999. – № 6.

ТЕМА 10. БУДІВЕЛЬНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

План

1. Сутність, структура і значення будівельного комплексу в народному господарстві.
2. Промисловість будівельних матеріалів України: структура, особливості розміщення і розвитку.
3. Будівництво України: особливості розміщення і розвитку.

Основні поняття і терміни

Капітальне будівництво, капітальні вкладення, галузева структура капітальних вкладень, технологічна структура капітальних вкладень, відтворювальна структура, незавершене будівництво, підрядний спосіб будівництва, генеральний підрядчик, будівельно-монтажні роботи, титульний список, господарський спосіб будівництва.

Контрольні питання і завдання

1. Яку роль відіграє промисловість будівельних матеріалів в господарстві України?
2. Чому промисловість по виробництву будівельних матеріалів має багато галузей. Що їх поєднує?
3. Які галузі промисловості будівельних матеріалів мають місце на території Сумської області і чому?
4. Які екологічні проблеми виникають у зв'язку з виробництвом будівельних матеріалів і організацією будівництва?
5. Проаналізуйте фактори, що впливають на розміщення капітального будівництва.

Завдання 1. На території України заплановано побудувати завод по виробництву металоконструкцій. Розроблено три варіанти проекту будівництва цього заводу однакової потужності у Донецькій області, в Автономній Республіці Крим та в Чернігівській області.

Економічно найвигідніший варіант вибирають за мінімум проведених витрат (враховують транспортні витрати на транспортування сировини та готової продукції).

Нормативний коефіцієнт ефективності для даної галузі встановлено галузевою інструкцією – 0,2. Кошторисна вартість варіантів: 1) Донецька область – 6,2 млн. грн.; 2) Автономна Республіка Крим – 6,8 млн. грн.; 3) Чернігівська область – 7,4 млн. грн. Собівартість річної продукції відповідно – 5,5; 5,0; 4,5 млн. грн.

Визначте місце будівництва заводу.

Завдання 2. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції на розміщення галузей лісової деревообробної промисловості:

Галузь кольоро- вої металургії	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинний	паливно-енергетичний	трудовий	
Цементна				
Виробництво залізобетону				
Азбестоцементних				
Склоробна				

Умовні позначення:

+++ – вирішальний вплив;

++ – помітний вплив;

+ – слабкий вплив;

0 – відсутність впливу.

На місці перетину рядків і стовпців поставте відповідне умовне позначення впливу на розміщення галузей будівельних матеріалів.

Тему доповідей

1. Вплив науково-технічного прогресу на розвиток і розміщення будівельного комплексу.
2. Проблеми та перспективи розвитку капітального будівництва України в умовах ринкової економіки.

Список рекомендованої літератури

1. Економіка будівельного комплексу: Навчальний посібник / За ред. П.Ф. Жердецького та ін. – К.: Вища школа, 1992.
2. Гумба Х.М. Экономика строительных организаций – М.: Центр экономики и маркетинга, 1998.
3. Экономика строительства: Учебник / Под ред. И.С. Степанова. М.: Корайт, 1998.
4. Кухленко О. Будівельний комплекс в умовах нової інвестиційної політики // Економіка України. – 1996. – № 12.
5. Довженко В. Формування ринкового середовища в будівельного комплексу // Економіка України. – 1995. – № 7.
6. Задорожна О. Соціальні аспекти інвестування житлового будівництва // Економіка України. – 1997. – № 3.

ТЕМА 11. ТРАНСПОРТНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

План

1. Значення транспорту в народногосподарському комплексі України.
2. Територіальна організація транспортної системи України.

3. Характеристика окремих видів транспорту України. Особливості їх функціонування і взаємодії в транспортних вузлах.
4. Проблеми та перспективи розвитку транспортної системи України.

Основні поняття і терміни

Транспортна система, транспортний вузол, транспортно-економічні зв'язки, вантажообіг, пасажирообіг, каботажне плавання, “зручний прапор”, тромпова та лінійна форма організації перевезень, “транспортний міст”, коефіцієнт зворотності, пропускна спроможність транспорту, провізна спроможність транспорту, раціоналізація перевезень, середня відстань перевезень, собівартість перевезень, транспортний баланс.

Темі доповідей

1. Пасажирський транспорт і соціально-економічні проблеми великих міст.
2. Вплив транспорту на поглиблення територіального поділу праці.
3. Історія розвитку транспорту в Україні (залізничного, автомобільного, повітряного, морського, річкового) на вибір.

Контрольні питання і завдання

1. Визначте роль транспорту в розвитку і розміщення виробництва.
2. Знайдіть на карті основні залізничні вузли нашої країни.
3. Знайдіть на карті морські порти на Україні.
4. Які напрями залізничних і автомобільних магістралей України, на Вашу думку, найбільш пасажиро- і вантажонапружені?
5. Які перспективи розвитку і територіальної організації транспортної мережі України?
6. Яка існує залежність між рівнем розвитку країни і характером її транспортної системи? У чому це проявляється? Покажіть на прикладі конкретних країн.
7. Які види транспорту, на Ваш погляд, відіграли найбільшу роль в освоєнні планети та формуванні світового господарства? Поясніть.
8. Які проблеми існують у сухопутному транспорті?

Завдання. Порівняйте регіони з найбільшою щільністю залізничних та автомобільних доріг з регіонами, де ця щільність найменша. Як, на Вашу думку, можна пояснити отриманий результат?

Список рекомендованої літератури

1. Аксенов И.Я. Транспортная система. – М.: Транспорт, 1991.
2. Гурнак В. Проблеми зовнішньоекономічної діяльності залізничного транспорту в умовах переходу до ринкової економіки // Економіка України. – 1994. – № 8.
3. Єдін О., Цветов Ю., Соколов Л. Транспортна політика в Україні // Економіка України. – 2000. – № 1.

4. Легенький Г., Новікова А. Проблеми розвитку транзитних перевезень та шляхи їх вирішення // Економіка України – 2000. – № 7.
5. Экономическая география транспорта / Под ред. Н.М. Казанского: Транспорт, 1990.

ТЕМА 12. ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

План

1. Сутність економічного району та об'єктивний характер його формування.
2. Основні районоутворюючі фактори.
3. Принципи і критерії виділення великих економічних районів.
4. Ієрархія економічних районів, їх основні типи.
5. Практичне значення економічного районування. Державна регіональна політика.

Темі доповідей

1. Особливості сучасної регіональної політики в Україні.
2. Регіональні особливості фінансової діяльності.
3. Участь економічних районів у міжрегіональному обміні в Україні та країнах СНД.
4. Значення природного фактора у формуванні економічних районів.
5. Проблеми сформованості економічних районів та чинників, які визначають завершеність цього процесу.

Основні поняття і терміни

Економічний район, макрорайон, мезорайон, мікрорайон, територіально-виробничий комплекс (ТВК), галузі спеціалізації, коефіцієнт локалізації, економічна оцінка території, коефіцієнт міжрайонної товарності, державна регіональна політика.

Контрольні питання і завдання:

1. Визначте сутність економічного району і доведіть об'єктивний характер його формування.
2. Дайте характеристику будь-якого економічного району України за наступним планом:
  - а) склад району (які адміністративно-територіальні та природні одиниці в нього включені);
  - б) фізико- та економіко-географічне положення району по відношенню до інших країн, регіонів, основних господарських центрів, транспортних шляхів, головних вантажопотоків, зовнішніх ринків;

- в) природні передумови розвитку району: агрокліматичні, водні, земельні, корисні копалини та ін.;
  - г) населення і трудові ресурси (ступінь і характер заселеності і їх частин регіону, динаміка населення (в тому числі природний і механічний рух) та його структура, особливості ринку праці і зайнятості населення;
  - д) господарський комплекс району: частка різних галузей господарства, галузі спеціалізації та їх територіальна організація; структурні та територіальні диспропорції в господарстві і шляхи їх сгладжування. Територіальна структура розселення і господарства, “рисунок” основних транспортних шляхів;
  - е) основні проблеми і перспективи розвитку району.
3. Що являє собою територіальний поділ праці та який вплив він здійснює на формування економічних районів?
  4. Назвіть основні районоутворюючі фактори і поясніть їх вплив на процес районоутворення.
  5. Розкрийте сутність основних принципів економічного районування.
  6. Визначте типи економічних районів і принципові відмінності між ними.
  7. В чому полягають особливості сучасного економічного районування.
  8. В чому полягає “місія” району, його призначення?
  9. Чому районування території можна проводити по-різному?
  10. Економічні райони існують реально чи це абстрактне поняття? Свою думку аргументувати.
  11. Над проблемами районування в різний час працювали: В.А. Поповкін, Шаблій, Ф.Д. Заставний. З’ясуйте, який внесок у теорію районування вони внесли, і наскільки, на Ваш погляд, їх ідеї актуальні в наш час?
  12. Нанесіть на контурну карту України сучасні кордони і назви областей економічних районів України.
  13. Що таке індекс рівня районної спеціалізації і яка методика його обчислення?

Завдання. Для оптимізації регіональних міжгалузевих пропорцій, раціоналізації зв’язків між окремими галузями і підприємствами і т. д. створюються міжгалузеві баланси економічних районів країни.

В основу класифікації галузей або продуктів, поданих у балансі, можна покласти розрахунок коефіцієнта міжрайонної товарності, що передбачає поділ усіх галузей району за рівнем товарності на дві групи: товарні галузі (значна частина продукції вивозиться з району) та районні галузі (продукція яких переважно споживається у районі):

$$K_{мов.} = W_i/X_{ir}$$

де W_i – вартість продукції i -ої галузі району, вивозиться за його межі;
 X_{ir} – вартість продукції i -ої галузі, що виробляється в районі.

Якщо $W_i/X_{ir} > 0,5$ дана i -а галузь в районі є спеціалізованою;
 $W_i/X_{ir} < 0,5$ дана i -а галузь в районі є високотоварною обслуговуючою.

Крім того, у районі треба враховувати середньодушовий обсяг виробництва певної продукції, який визначається відповідним коефіцієнтом:

$$K_{\partial} = X_{ir}/N_r$$

де N_r – чисельність населення у районі;

N – чисельність населення у країні;

X_i – вартість продукції i -ої галузі в масштабах усієї країни.

При $X_{ir}/N_r > X_i/N$ – i -а галузь є високорозвинутою в районі;
 $X_{ir}/N_r < X_i/N$ i -а галузь в районі є недостатньо розвинутою.

Необхідно:

1. Скласти міжгалузевий баланс регіону R за такими даними:

Види продукції	Виробництво продукції по Україні, всього	Регіон R	
		виробництво	експорт
Чавун, млн. т	20,9	10,9	9,1
Сталь, млн. т	25,6	13,5	11,3
Прокат чорних металів, млн. т	19,5	10,2	8,7
Труби сталеві, тис. т	1838,6	608,1	520,4
Ковальсько-пресові машини, шт.	492	24	10
Верстати металорізальні, шт.	2306	866	405,5
Верстати деревообробні, шт.	2495	104	50,2
Мінеральні добрива, тис. т	2375,8	716,8	252,1
Пластмаси і синтетичні смоли, тис. т	99,5	54	17,4
Лікарські засоби, млн. грн.	512,4	15,5	9
Холодильники і морозильники, шт.	403737	397972	208759

Населення (N) України умовно береться станом на 1.01.2000 р. – 49,7 млн. чол., а населення району (N_r) – 7,8 млн. чол.

Результати занести у таблицю:

Показник інтенсивності	Показник товарності	
	$W_i/X_{ir} > 0,5$	$W_i/X_{ir} < 0,5$
$X_{ir}/N_r > X_i/N$	Галузі спеціалізації	Районні обслуговуючі галузі
$X_{ir}/N_r < X_i/N$	Високотоварні, але недостатньо розвинуті галузі	

Визначити, який економічний район України може мати подібний баланс.

Що можна сказати про структуру виробничого комплексу району?

Список рекомендованої літератури

1. Андрушків Б. Регіональне управління економікою // Економіка України. – 1996. – № 3.
2. Долішній М.І. Регіональні проблеми економічного і соціального розвитку України // Економіка Радянської України. – 1991. – № 5.
3. Ішук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування. Методологія, теорія. – К., 1996.
4. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. – К.: Наукова думка, 1999.
5. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці. – К.: Наукова думка, 1993.
6. Поповкін В.А. До економічного районування України. –Український географічний журнал. – 1993. – № 3.
7. Симоненко В. Регіональна соціально-економічна політика: сутність, структура, основні напрямки розвитку // Економіка України. – 1995. – № 6.
8. Регіональні проблеми сучасної України // Відродження. – 1994. – № 12.

Таблиця 5

Відновлені і нові назви населених пунктів в Україні

Назва до перейменування	Сучасна назва	Рік перейменування
Білокаменськ (м., АРК)	Інкерман	1991
Ботанічеський (смт., АРК)	Нікіта	1991
Ворошиловград (обл. центр)	Луганськ	1990
Готвальд (м., Харківська обл.)	Зміїв	1990
Карло-Лібкнехтовськ (м., Донецька обл.)	Соледар	1991
Комунарськ (м., Львівська обл.)	Алчевськ	1992
Нестеров (м., Львівська обл.)	Жолква	1991
Першотравневе (смт., Рівенська обл.)	Моквін	1990
Приморське (смт., Донецька обл.)	Сартана	1992

Таблиця 6

Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу по економічних районах і областях України

Економічні райони і області України	Сумарний потенціал, % від сум. по Україні	Потенціал ресурсів, %					
		мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	природно-рекреаційних
Донецько-Придніпровський р-н	49,4	50,9	8,4	32,7	1,4	0,4	6,2
Дніпропетровська обл.	10,9	68,9	4,8	21,3	0,3	0,4	4,3
Донецька обл.	12,3	72,8	4,8	16,8	0,4	0,1	5,1
Запорізька обл.	3,9	20,4	20,1	49,7	0,7	0,7	8,4
Кіровоградська обл.	3,0	10,8	11,9	70,3	1,6	0,6	4,8
Луганська обл.	8,8	73,8	6,8	13,8	0,8	0,2	4,6
Полтавська обл.	3,5	11,5	11,0	68,1	2,9	1,1	5,4
Сумська обл.	2,7	3,4	15,9	65,3	7,6	1,1	6,7
Харківська обл.	4,3	14,2	11,4	54,6	3,9	0,6	15,3
Південно-західний р-н	35,1	6,6	17,1	55,0	9,3	0,5	5,1
Вінницька обл.	3,6	2,1	9,7	79,1	3,5	0,5	5,1
Волинська обл.	1,7	1,0	18,0	55,2	16,2	0,4	9,2
Житомирська обл.	2,9	5,5	15,9	59,8	12,6	0,7	9,5
Закарпатська обл.	2,5	3,0	31,5	19,4	17,4	0,1	28,6

Економічні райони і області України	Сумарний потенціал, % від сум. по Україні	Потенціал ресурсів, %					
		мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	природно-рекреаційних
Івано-Франківська обл.	2,2	7,5	33,3	24,1	17,6	0,1	17,4
Київська обл.	4,0	3,8	12,3	59,5	5,5	0,5	18,4
Львівська обл.	3,7	22,5	22,7	29,2	11,1	0,2	14,3
Рівненська обл.	1,8	5,0	16,4	55,0	16,1	0,7	6,8
Тернопільська обл.	2,1	1,2	13,6	75,0	4,7	0,2	5,3
Хмельницька обл.	2,7	3,5	13,8	72,6	3,8	0,4	5,9
Черкаська обл.	3,0	5,8	12,7	67,7	4,6	0,9	8,3
Чернігівська обл.	3,6	10,8	12,9	59,1	6,7	1,0	9,5
Чернівецька обл.	1,3	5,2	18,3	50,0	12,6	0,2	13,7
Південний р-н	15,5	5,1	18,7	57,4	1,3	0,6	16,9
Кримська обл.	6,0	10,0	19,3	39,0	1,8	0,3	29,6
Миколаївська обл.	2,9	2,8	23,2	66,7	0,5	1,0	5,9
Одеська обл.	3,7	1,8	11,1	71,8	1,3	0,5	13,5
Херсонська обл.	2,9	1,6	22,7	67,1	1,0	1,2	6,4
Усього по Україні	100,0	28,3	13,1	44,4	4,2	0,5	9,5

Інформаційний матеріал до теми 12

Історико-географічні та етнографічні землі України

(Див.: Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів, 1990. – 360 с.).

- Галичина* – частина західноукраїнських земель: сучасні Львівська та Івано-Франківська області, більшість Тернопільщини (крім крайньої північної її частини разом із Кременцем, Почаєвом, Вишневцем та іншими поселеннями).
- Волинь* – північно-західна частина України, сучасні Волинська, Рівненська, Житомирська і крайня північна територія Тернопільської області.
- Поділля* – (Подільська земля, як синонім Поділля, вживалася назва “Пониззя”) – займало басейн лівих приток Дністра і Південного Бугу.
- Буковина* – територія, розташована в межах сучасної Чернівецької області.
- Покуття* – невелика територія південно-східної частини Івано-Франківської обл. (на межі з Чернівецькою).
- Підкарпатська Русь* (Підкарпатська Україна) – назва території Закарпатської обл. (Закарпатської Русі), яка вживалася в ХІХ – на початку ХХ ст.
- Бессарабія* – територія між Дністром і Прутом, куди входить основна частина Молдови, а також західна територія Одеської та південно-східна – Чернівецької областей.
- Правобережна Україна* (Правобережжя) – назва сучасної центральної та західної частини України. До Правобережжя входили сучасні території Волинської, Рівненської, Житомирської, Вінницької, Хмельницької, Кіровоградської, а також Київської (без Києва і його 30-40 верствної зони), Черкаської й Тернопільської областей.
- Запоріжжя* – (Запорізький низ, Вільності Війська Запорозького низового) – територія Південної та Південно-Східної України, куди входили сучасні Запорізька, Дніпропетровська, частково Полтавська, Кіровоградська, Херсонська, Миколаївська та Донецька області.
- Лівобережна Україна* (Лівобережжя, Гетьманщина) – назва східної частини України (крім крайньої східної).
- Слобідська Україна* (Слобожанщина) – історична назва сучасної східної території України (Харківська, східна частина Сумської, північні частини Донецької та Луганської областей) і прилеглих до неї районів Росії.
- Західна Україна* – (західні області України).

Східна Україна – (східні області України, східноукраїнські землі, рідше – Велика Україна) – основна територія східної, центральної та південної частини країни.

Наддніпрянина (Наддніпрянська Україна, рідше – Придніпров'я, Подніпров'я) – велика територія правого і лівого берегів Дніпра, часто без чітко окреслених меж.

Гуцульщина – територія проживання етнічної групи українців – гуцулів. Розташована на крайній південно-східній середньо- і високогірській частинах українських Карпат. Займає частину території Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей.

Північне Причорномор'я – сучасна територія центральних і західних областей, які прилягають до Чорного моря (Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Одеська області, Автономна Республіка Крим).

ТЕМА 13. РПС ПРОМИСЛОВО РОЗВИНУТИХ КРАЇН СВІТУ

План

1. Типологія промислово розвинутих країн світу, та їх місце у світовому господарстві.
2. Великі високорозвинуті країни, що входять до “великої сімки”, її місце у світовій економіці.
3. Малі високорозвинуті країни: спеціалізація їх господарства.
4. Економічні середньорозвинуті країни, проблеми спеціалізації і розвитку їх господарства.

Темі доповідей

1. Природні ресурси промислово розвинутих країн світу та їх економічна оцінка.
2. Порівняльна характеристика трьох світових центрів економічної могутності: США, Західної Європи та Японії.
3. Проблеми відтворення населення у промислово розвинутих країнах світу.

Контрольні питання і завдання

1. Чому, незважаючи на невисоку забезпеченість регіону мінеральними ресурсами, країни Західної Європи мають високий економічний рівень розвитку?
2. Назвіть країни Західної Європи, що виділяються на світовому ринку виробництвом автомобілів, електроприладів, холодильників і пральних машин, складної апаратури, продукції хімічної промисловості.

3. Які проблеми розвитку сільського господарства є найактуальнішими в країнах регіону?
4. Назвіть країни Західної Європи, де найрозвинутішою є індустрія туризму. Чому?
5. Чому не можна провести чіткого розмежування між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються?
6. На основі яких показників можна робити висновок про рівень соціально-економічного розвитку країни в першу чергу?
7. Чим характеризується економіка країн “великої сімки”?
8. Які історичні фактори вплинули на успіхи малих держав Західної Європи в їх соціально-економічному розвитку?
9. Якими особливостями характеризується процес відтворення населення в розвинутих країнах? Як це можна пояснити? Охарактеризуйте особливості політико- і економіко-географічного положення США, його вплив на господарський розвиток і його безпеку.
10. Яка роль імміграції у формуванні американської нації?
11. Які найважливіші риси структури і розміщення промисловості США?
12. Яка специфіка галузевої структури канадської промисловості і як вона впливає на роль цієї держави в системі міжнародного поділу праці?
13. Назвіть і покажіть на карті головне індустріальне ядро Канади і її основні житниці. Як можна пояснити їх територіальну розбіжність?
14. Серед канадців широко поширений вислів: “В Канаді надто мало історії і занадто багато географії”. Як Ви його розумієте? Чи можна сказати теж саме, наприклад, про Австралію? Чому?
15. З чим, на Вашу думку, пов’язане в Західній Європі зрушення деяких галузей промисловості з внутрішніх регіонів в прибережну зону? Про які галузі йде мова?
16. Які фактори стримують особливо інтенсивний розвиток автомобільного транспорту в Західній Європі?
17. Якими головними особливостями характеризується галузева структура японської економіки?
18. На контурній карті Японії позначте основні промислові райони.

Список рекомендованої літератури

1. Багачева О. Экономический подъем в США – второе дыхание // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. – № 3.
2. Волков А. Швеция на пути к выздоровлению // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. – № 5.
3. Голубчик М.М. Пространственная структура мирового хозяйства: характерные черты и проблемы развития // География в школе. – 1995. – № 2.

4. Любимов И.М. Основные черты развития и размещения населения и хозяйства развитых капиталистических стран в условиях НТР // География в школе. – 1989. – № 4.
5. Постиндустриальное развитие капиталистических стран. – М.: Наука, 1993.
6. Смирнягин Л.В. Районы США: портрет современной Америки. – М., 1989.
7. Хасбулатов Р.И. Мировая экономика. – М.: ИНСАН, 1994.

ТЕМА 14. РПС РОСІЇ

План

1. Рівень соціально-економічного розвитку Росії та її місце у світовій економіці.
2. Економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу Росії.
3. Населення Росії, основні його демографічні показники, проблеми зайнятості та міграції. Розміщення населення.
4. Характеристика народногосподарського комплексу Росії, його галузева структура. Сучасний стан розвитку та характер розміщення основних галузей господарства.
5. Зовнішні економічні зв'язки Росії, її економічні відносини з Україною.
6. Економічне районування Росії.

Темі доповідей

1. Спеціалізація та проблеми розвитку західних та східних економічних районів Росії. Роль Західного Сибіру у господарстві Росії.
2. Національний склад населення Росії та вирішення національних проблем у Росії.
3. Паливно-енергетичний комплекс Росії, особливості та проблеми розвитку.
4. Територіально-виробничий комплекс Курської магнітної аномалії.

Контрольні питання і завдання

1. Дайте оцінку геополітичного положення Росії.
2. Проаналізуйте територіальну організацію паливної промисловості Росії. Визначте територіально-виробничі комплекси, для яких дані енергоносії є основною їх розвитку.
3. Порівняйте виробництво вугілля, нафти і природного газу в Росії з іншими державами світу. Визначте місце Росії у світі серед нафто- і газодобувних держав.
4. Проаналізуйте територіальну організацію електроенергетики в Росії. Оцініть рівень розвитку електроенергетики по економічних районах Росії. На контурну карту Росії нанесіть найбільші електро-

- станції (АЕС, ГЕС, ТЕЦ), поясніть умови і фактори, які обумовили розміщення даних електростанцій.
5. На контурну карту Росії нанесіть металургійні бази і промислові центри, що спеціалізуються на чорній металургії. Поясніть фактори і умови розміщення підприємств чорної металургії повного циклу.
  6. На контурну карту Росії нанесіть центри основних галузей кольорової металургії. Поясніть фактори розміщення підприємств кольорової металургії.
  7. Поясніть особливості і тенденції зміни чисельності населення в Росії.
  8. Які зміни в характері і спрямованості міграції відбулися після розпаду СРСР в Російській Федерації?
  9. Співставте розміщення найбільших центрів трудомістких галузей машинобудування з розміщенням населення Росії і географії важливих центрів науково-технічного прогресу.
  10. На контурну карту Росії нанесіть основні центри машинобудування і оцініть їх спеціалізацію.
  11. На контурну карту Росії нанесіть основні центри хімічної промисловості, вкажіть їх спеціалізацію.

Список рекомендованої літератури

1. Бандман М., Малов В. Сибирь и ее проблемные регионы: подходы к разработке программ их развития // Экономист. – 1997. – № 4.
2. Богомоллова Т.Ю. Интеграция Сибири в мировую экономику // ЭКО. – 1993. – № 8.
3. Демографические изменения в странах Восточной Европы и в России // Мировая экономика и международные отношения. – 1993. – № 6.
4. Малышев В., Ларин А. Россия и мир: тендеры экономического роста // Вопросы экономики. – 1997. – № 4.
5. Обработка промышленность России // Экономист. – 1995. – № 2.
6. Пелищевский Е.Л. Минеральные ресурсы Восточно-экономической зоны и проблемы их хозяйственного освоения // География в школе. – 1989. – № 5.
7. Родионова И.Л. Экономическая география России. – М., 1996.
8. Синько В., Корниенко А. Технично-экономическое обеспечение развития Северных районов // Экономист. – 1993. – № 9.
9. Тарасов А.Б. Поминки по Северу // Известие. – 1993. – 9 октября.
10. Троицкий А. Энергетика России: проблемы и перспективы // Экономист. – 1993. – № 6.
11. Шафранин Ю.К. Сибирь и ТЭК России // ЭКО. – 1993. – № 8.
12. Экономическая и социальная география России: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности “география” / Под ред. проф. А.Т. Хрущова. – М.: Крон-Пресс, 1997.
13. Білоусов Р. Экономический потенциал России // Экономист. – 1997. – № 11.
14. Новиков В. Сырьевой экспорт России // Экономист. – 1997. – № 7.
15. Клоцвог Ф. Потенциал экономического сотрудничества России со странами СНГ // Экономист. – 1997. – № 8.

16. Гранберг А, Иванов В. Программа экономического и социального развития Дальнего Востока и Забайкалья: первые шаги // Экономист. – 1997. – № 9.
17. Казаков Е. и др. Минерально-сырьевой комплекс: возможности инвестирования. // Экономист. – 1997. – № 10.
18. Таов П.К., Гуртуев А.О. Рекреационная сфера в России // ЭКО, – 1999. – № 12.

Таблиця 7

Відновлені і нові назви населених пунктів у Росії

Назва до перейменування	Сучасна назва	Рік перейменування
Арзамас-16 (м., Нижньогородська обл.)	Саров	1991
Георгіу-Деж (м., Воронізька обл.)	Ліски	1991
Горький (обл. центр)	Нижній Новгород	1990
Горьківська обл.	Нижньогородська область	1990
Загорськ (м., Московська обл.)	Сергієв Посад	1991
Калінін (обл. центр)	Твер	1990
Каспійський (м., Калмикія)	Лагань	1991
Комсомольський (сmt, Тюменська обл.)	Югорськ	1992
Куйбишев (обл. центр)	Самара	1991
Куйбишев (м., Татарстан)	Булгар	1991
Ленінград (обл. центр)	Санкт-Петербург	1991
Лянторський (сmt, Тюменська обл.)	Лянтор	1992
Мишкіно (сmt, Ярославська обл.)	Мишкін, м.	
Орджонікідзе (столиця Північної Осетії)	Владикавказ відновл. також традиц. Осет. назва Дзауджикау	1990
Петрокрепость (м., Ленінградська обл.)	Шліссельбург	1992
Пошехоньє-Володарськ (м., Ярославська обл.)	Пошехеньє	1991
Теучежськ (м., Адигея)	Адигейськ	1990
Халтурін (м., Кіровська обл.)	Орлов	1992

ТЕМА 15. РПС ДЕРЖАВ БАЛТІЇ, БІЛОРУСІЇ ТА МОЛДОВИ

План

1. Економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу.
2. Сучасна демографічна ситуація, рівень зайнятості населення.

3. Структура господарства: галузі спеціалізації.
4. Територіальна характеристика основних галузей народного господарства.
5. Зовнішньоекономічні зв'язки держав Балтії, Білорусії та Молдови з Україною.

Темати доповідей

1. Порівняльний аналіз спеціалізації промисловості Білорусії й України.
2. Промислові зв'язки Молдови й України на сучасному етапі.
3. Екологічні проблеми Балтійського моря.

Контрольні питання і завдання

1. Назвіть спільні риси господарського розвитку країн Балтії.
2. Які галузі спеціалізації Естонії і чому?
3. Які галузі спеціалізації Латвії і чому?
4. Охарактеризуйте економічний стан країн Балтії. Які їх економічні відносини зі скандинавськими країнами?
5. Чим відрізняються паливно-енергетичні комплекси країн Балтії? В якій мірі ТЕК цих країн залежить від поставок з Росії та інших країн?
6. В чому подібність територіальної структури господарств країн Балтії?
7. Яке виробництво є провідним в господарстві Молдови. Чому?
8. Виділіть фактори, які сприяють розвитку промислового комплексу Білорусії. Проаналізуйте зв'язок між мінеральними ресурсами Білорусії і галузями спеціалізації промисловості?
9. Які галузі спеціалізації промисловості Білорусії?
10. Дайте порівняльну характеристику спеціалізації сільськогосподарського виробництва Білорусії і України.
11. Якими особливостями характеризується галузева структура промисловості Естонії””?
12. Яка територія в територіальній структурі Естонії одержала найбільший промисловий розвиток?
13. Яке місце займає Латвія в господарських відносинах держав Балтії?
14. Які особливості галузевої структури промисловості Латвії?
15. Дайте порівняльну характеристику видів продукції текстильної промисловості Латвії і Естонії.
16. Який регіон в територіальній структурі Латвії являється провідним в розвитку промислового виробництва?
17. Назвіть головні природні багатства Литви і позначте їх на контурній карті республіки.
18. Яке місце займає АПК в структурі господарства Литви?
19. В чому полягає своєрідність паливно-енергетичного комплексу?

20. Які промислові вузли являються головними в територіальній структурі господарства Литви?
21. Назвіть головні компоненти територіальної структури господарства Білорусії.

Список рекомендованої літератури

1. Бонакова Т.М., Радионов И.А. Экономическая география стран СНГ и Балтии (без России). – М., 1996.
2. Кириченко В.И. Хозяйственные связи членов СНГ // Экономист. – 1993. – № 4.
3. Павлинский Б.П. Экономическое положение государств СНГ // Экономист. – 1993. – № 4.
4. Хрущев А.Т. География промышленности СССР // Высшая школа. – 1990.
5. Экономическая география СССР / Под ред. А.Т. Хрущева и др.: Изд. МГУ, 1989.
6. Івченко А. Країни Балтії: На шляху до процвітання // Географія та основи економіки в школі. – 1997. – № 3.
7. Цвехдиани В. Беларусь – нерастратенный потенциал // Фондовый рынок. – 1998. – № 3.

Таблиця 8

Відновлені і нові назви населених пунктів держав Молдови та Балтії

Назва до перейменування	Сучасна назва	Рік перейменування
Молдова		
Думбравени (сmt.)	Кеїнар	1989
Калінівськ (сmt.)	Купчинь	1991
Котовськ (м.)	Хинчошт	1990
Кутузов (сmt.)	Яловнь	1989
Лазовськ (сmt.)	Синжерей	1990
Суворове (сmt.)	Штефан-Воде	1990
Черненко (сmt.)	Шолдонешт	1989
Латвія, Литва, Естонія		
Капсукас (м. Литва)	Маріямполе	1990
Кінгісепп (м. Естонія)	Курессааре	1990
Стучка (м. Латвія)	Айзкраукле	1990

Територіальна організація основних галузей та підприємств народногосподарського комплексу держав Балтії

ЛАТВІЯ

Паливно-енергетичний комплекс Велика питома вага припадає на ГЕС, побудованих на Даугаві. З Сибіру та республіки Комі в Латвію

постачається природний газ, з Поволжя – нафтопаливо, з України – вугілля.

Металургійна промисловість – переробний металургійний завод (Лієпая).

Машинобудування – приладобудування, електро- і радіотехніка (Рига), виробництво вагонів для електропоїздів, сільськогосподарські машини, судна.

Хімічна промисловість – працює на привізній сировині. Хімічне волокно, барвники, пластмаси, хіміко-фармацевтичні вироби (Рига, Даугавпілс, Олайне).

Легка промисловість – провідні галузі: текстильна, трикотажна та швейна (Рига, Єліава, Лієпая).

Харчова промисловість – рибопереробна та рибоконсервна (Рига, Лієпая, Вентепілс). Велике значення мають маслоробна та м'ясна промисловість.

Сільське господарство – спеціалізується на молочному скотарстві та на беконному свинарстві. У рослинництві переважає вирощування технічних культур (льон, цукрові буряки).

ЛИТВА

Паливно-енергетичний комплекс – використовується переважно привізне паливо. Серед теплових електростанцій виділяються Литовська ГРЕС (біля Вільнюса), Каунаська ГЕС (на р. Нямунас), Ірналінська АЕС.

Машинобудування – електро- і радіотехніка, приладобудування (Каунас), телевізори (Шауляй), вироби точної механіки (Паневежіс), суднобудування (Клайпеда).

Хімічна промисловість – азотні та фосфатні добрива (Іонава, Кедайнй), хімічні волокна та пластмаси (Каунас, Вільнюс).

Деревообробна та паперова промисловість – Клайпеда.

Легка промисловість – текстильна, трикотажна, взуттєва (Вільнюс, Каунас, Клайпеда, Паневежіс).

Харчова промисловість – провідними є м'ясна, молочна та рибна промисловості.

Сільське господарство – провідна роль належить тваринництву, розвинуте також зернове господарство, вирощування технічних культур (льону, цукрових буряків).

ЕСТОНІЯ

Паливно-енергетичний комплекс – видобуток та переробка сланцю (вздовж Фінської затоки). Естонська та Прибалтійська ГРЕС.

Хімічна промисловість – азотні добрива, ядохімікати, феноли, барвники (Кохтла-Ярве, Ківііла), фосфатні добрива (Маарду) та побутова хімія.

Машинобудування – радіо-, електротехнічна, приладобудування, обладнання для сланцевої та хімічної промисловості, меліоративні екскаватори.

Текстильна промисловість – бавовняне виробництво (Нарва, і Таллінн), розвинуті також трикотажна та швейні галузі, целюлозно-паперова (Кехра, Тарту, Пярну).

Харчова промисловість – провідною є рибопереробна галузь.

Сільське господарство – має тваринницький напрям і спеціалізується на молочно-м'ясному й племінному скотарстві, беконному свинарстві.

Територіальна організація основних галузей та підприємств народногосподарського комплексу Білорусі

Паливно-енергетичний комплекс – розвинута нафтопереробна промисловість (Мозирь, Новоплоцьк).

Металургійна промисловість – переробний металургійний завод (Жлобіно).

Хімічна та нафтохімічна промисловість – галузі спеціалізації держави – добуток та переробка калійної солі (Солегорськ), азотні добрива (Гродно), фосфатні добрива (Гомель).

Машинобудування – провідна галузь держави – автомобільна промисловість (Мінськ, Жодіно, Могілев), тракторобудування (Мінськ), сільськогосподарське машинобудування (Гомель, Ліда, Бобруйськ), верстат- і приладобудування, радіоелектроніка (Мінськ, Вітебськ, Гомель, Брест, Молодечко та ін.)

Лісова промисловість – папір, картон, фанера, сірники, меблі.

Легка промисловість – бавовняна (Орша), вовняна (Мінськ, Гродно).

Харчова промисловість – розвинуті м'ясо-молочна та цукрова галузі.

Сільське господарство – тваринництво набагато перевищує рослинництво, оскільки дає більш ніж 70 % вартості продукції сільського господарства.

Територіальна організація основних галузей та підприємств народногосподарського комплексу Молдови

Електроенергетика – Дубосарська ГЕС, (р. Дністер), Молдавська ГРЕС (м. Днестровськ), ТЕЦ (Кишинев, Бельци).

Металургійна промисловість – переробний металургійний завод (м. Рибниці).

Легка промисловість – бавовняна (Терасполь), шовкова (Бендери), килими (Унгени).

Харчова промисловість – плодоовочевоконсервна, цукрова (Дондюшани, Бельци, Рибниця), виноробна, ефіроолійна (Бельци, Бендери), тютюнова.

Сільське господарство – рослинництво набагато перевищує тваринництво, оскільки дає близько 70 % валової продукції сільського господарства. В структурі рослинництва провідна роль належить виноградарству, садівництву, овочівництву.

ТЕМА 16. РПС КАЗАХСТАНУ, КРАЇН ЗАКАВКАЗЗЯ ТА СЕРЕДНЬОЇ АЗІЇ

План

1. Оцінка природно-ресурсного потенціалу.
2. Населення: чисельність, густота. Сучасна демографічна ситуація. Міграція населення.
3. Територіальна характеристика основних галузей народного господарства. Галузі спеціалізації.
4. Соціально-економічні проблеми розвитку.

Темі доповідей

1. Екологічні проблеми Аральського моря.
2. Текстильна промисловість Середньої Азії: проблеми та перспективи її розвитку.
3. Порівняльна характеристика господарства Туркменістану та Узбекистану.
4. Проблеми розвитку господарства Киргистану та Таджикистану.
5. Природно-ресурсний потенціал Казахстану.

Контрольні питання та завдання

1. Прослідкуйте зв'язок між галузями спеціалізації промисловості Казахстану і його природними ресурсами.
2. В чому проявляється ресурсна спрямованість розвитку господарства Казахстану?
3. Які галузі АПК Узбекистану мають найбільше значення?
4. Поясніть фактори, які визначають спеціалізацію промисловості Узбекистану.
5. В чому полягають особливості водного фактора для розвитку сільського господарства Туркменістану?
6. Які галузі спеціалізації господарства Туркменістану?

7. В чому полягають особливості гідроенергетичного потенціалу Таджикистану і його роль у формуванні територіальних комплексів республіки?
8. Які фактори обумовлюють галузі спеціалізації Таджикистану?
9. В чому полягає подібність галузей АПК більшості держав Середньої Азії?
10. Які соціально-економічні наслідки надмірного збільшення площ бавовнику в бавовносійних країнах Середньої Азії?
11. Назвіть головні елементи територіальної структури господарства Узбекистану?
12. В чому полягає особливість природно-ресурсного потенціалу Киргизії?
13. Як впливає водний фактор на територіальну структуру господарства Середньоазіатських республік?
14. Які основні проблеми раціонального використання водних ресурсів держав Середньої Азії?

Список рекомендованої літератури

1. Буканова Т.М., Родионова. Экономическая география стран СНГ и Балтии (без России). – М., 1996.
2. Динкевич А. и др. Республики Средней Азии: трудный путь экономических реформ // Экономист. – 1996. – № 6.
3. Знядуилаев Н. СНГ: экономическая реинтеграция – история, современность // Экономист. – 1996. – № 10.

Інформаційний матеріал до теми 16

Найважливіші райони видобутку нафти

В Казахстані: Мангизшлякський нафтоносний район; Ембінський нафтоносний район; Закавказький нафтоносний район; родовища – Бакинське, Нафтові Камні та ін.

Райони видобутку природного газу

Середньоазіатський газоносний район, родовища – Газлінське, Бухарське (Узбекистан), Шатлінське (Туркменістан).

Закавказький газоносний район, Карадагське родовище.

Розміщення теплових електростанцій

В Закавказзі: Алі-Байрамлінська (Азербайджан), Бакинська, Тбіліська, Ткібульська.

В Казахстані: Єрмаківська, Екібастузька, Карагандинська, Джамбульська.

В Середній Азії: Ташкентська, Ново-Ангренська, Новоїнська, Сирдар'їнська (Узбекистан), Марійська (Туркменістан).

Розміщення основних гідроелектростанцій

Закавказзя: Інгуурська і Худонська (на Інгурі), Мінгечаурська і Шамхорська (на Курі), Ліонська (на Ріоні), Севано-Разданський каскад.

Казахстан: Бухтармінська, Усть-Каменегорська, Шульбінська (на Іртиші), Капчагайська (на р. Ілі).

Середня Азія: Тотогульська, Курпсайська, Уч-Курганське (на р. Нарині в Киргизії), Нурекська, Рогунська (будується), та інші (на р. Вахші в Таджикистані).

Басейни і родовища руд чорних металів

Закавказзя: Дашкесанське родовище залізної руди (Азербайджан), Чіатурське родовище марганцевої руди (Грузія).

Казахстан: залізорудні родовища – Соколовсько-Сарбайське, Лісаковське, Качарське (Кустанайської), Жайремеське, Атасуйське (Карагандинської); родовища марганцевої руди – Джездінське і Каржальське (Карагандинської).

Металургійні бази та основні центри чорної металургії

Закавказзя: Руставі, Зестафоні (феросплави), Сумгаїт (трубопрокат), Казахстан: Теміртау (металургійний комбінат), Актюбінськ і Єрмак (заводи феросплавів).

Центри верстатобудування

Казахстан: Чимкент; країни Закавказзя – Тбілісі, Єреван, Баку.

Центри важкого машинобудування

Казахстан: Алма-Ата, Усть-Кам'яногорськ, Петропавлівськ, Караганда.

Азербайджан: Баку.

Центри автобудування

Закавказзя: Кутаїсі, Єреван, Баку, Гянджа.

Середня Азія: Бішкек.

Таблиця 9

Відновлені і нові назви населених пунктів Казахстану, країн Закавказзя та середньої Азії

Назва до перейменування	Сучасна назва	Рік перейменування
Казахстан		
Гур'єв (обл. центр)	Атирау	1992
Джезказган (обл. центр)	Жезказган	1992
Мангишлакська обл.	Мангистауська обл.	1990
Нікольський (м., Жезказганська обл.)	Сатцаєв	1990
Озерний (смт, Жезказганська обл.)	Шашубай	1991

Назва до перейменування	Сучасна назва	Рік перейменування
Панфілов (м., Талди-Курганська обл.)	Жаркенд	1991
Приозерний (сmt, Східно-Казахстанська обл.)	Тугил	1992
Уральська обл.	Західно-Казахстанська обл.	1992
Чапаєв (м., Уральська обл.)	Чапаєво	1990
Целіноград (обл. центр)	Астана	1992
Целіноградська обл.	Астанська обл.	1992
Чимкент (обл. центр)	Шимкент	1992
Чимкентська обл.	Південно-Казахстанська обл.	1992
Шевченко (обл. центр)	Актау	1991
Азербайджан		
Варташен (м., район. центр)	Огуз	1991
26 квітня, сmt	Аран	1992
Ждановськ (м., район. центр)	Бейлаган	1989
Іллічевськ (м., район. центр) Начихевань	Шарур	1991
Кіровобад (м.)	Гянджа	1989
Куткашен (м., район. центр)	Габеля	1991
Мир-Башир (м., район. центр)	Тертер	1991
Насосний (сmt)	Гаджизейналабдін	1991
Пришиб (м.)	Гейтепе	1992
Пушкіно (м., район. центр)	Білясувар	1992
Серебровський (сmt)	Гарачухур	1992
Степан Разін (сmt)	Бакиханова	1992
Степанакерт (м., центр НКАО)	Ханкенді	1991
Ханлар (сmt)	Бібі-Ейбат	1992
Шамхор (м., район. центр)	Шамкір	1992
Шаумянівськ (сmt)	Ашаги-Арджакент	1992
Вірменія		
Азізбеків (сmt., район. центр)	Вайк	1990
Калініно (м.)	Ташир	1991
Красносельськ (сmt., район. центр)	Чамбарак	1991
Ленінакан (м.)	Гюмри	1992

Назва до перейменування	Сучасна назва	Рік перейменування
Советашен (сmt)	Нубарашен	1990
Грузія		
Богданівна (м., район. центр)	Ніноцмінда	1991
Гегечкорі (м., район. центр)	Мартвілі	1989
Знаурі (сmt., район. центр)	Корнісі	1991
Махарадзе, (м., район. центр)	Озургеті	1989
Маяковський (м., район. центр)	Багдаті	1990
Орджонікідзе (сmt., район. центр)	Харагаулі	1989
Цителі-Цкаро (м., район. центр)	Дедопліс-Цкаро	1991
Цхакая (м., район. центр)	Сенакі	1989
Киргистан		
Пржевальськ (м., обл. центр)	Каракол	1992
Рибацьке (м., обл. центр)	Іссик-Куль	1989
Фрунзе (столиця)	Бишкек	1991
Таджикистан		
Ленінабад (обл. центр)	Худжанд	1991
Орджонікідзебад (м.)	Кофарніхон	1991
Туркменистан		
Ашхабад (столиця)	Ашгабат	1992
Нафтозаводськ (сmt)	Сейди, м.	1990
Фараб-Пристань (сmt) Чарджевськ Г.С.	Джейхун	1991
Ташауз (обл. центр)	Дашховуз	1992
Чарджоу (обл. центр)	Чарджев	1992
Узбекистан		
Верхньоволинськ (сmt)	Сайхун	1991
Іллічівськ (м.)	Карасу	1991
Калінін (сmt)	Ешангузар	1992
Красногвардійськ (м.)	Булунгур	1992
Ленінськ (м.)	Асака	1991

ТЕМА 17. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ

План

1. Сутність світового господарства та його структура.
2. Міжнародний поділ праці та його вплив на формування міждержавних економічних зв'язків.

3. Механізм зовнішньоекономічної діяльності України: сутність та принципи формування.
4. Основні форми економічного співробітництва країн світу.
5. Сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків України.
6. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

Основні поняття і терміни

Світове господарство, типологія, економічна інтеграція, міжнародний територіальний поділ праці. Міжнародна спеціалізація і кооперування виробництва, міжнародна торгівля, експорт капіталу, імпорт, зовнішньоторговельний оборот, зовнішньоторговельна політика, механізм зовнішньоекономічної діяльності; валютна, податкова, кредитна, депозитна, цінова і митно-тарифна політика; платіжний баланс, валютний курс, субсидії, Європейський Союз, Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Міжнародна торгова палата (МТП), Рада Європи (РЄ), Міжнародний валютний фонд (МВФ).

Темі доповідей

1. Місце зовнішньоекономічних зв'язків у соціально-економічному розвитку України.
2. Роль міжнародних кредитів та позик у розвитку економіки держави.
3. Іноземні інвестиції – важлива форма стимулювання розвитку економіки.

Контрольні питання і завдання

1. Від чого найбільше залежать масштаби участі країн в міжнародному розподілі праці?
2. Розкрийте сутність зовнішньоекономічних зв'язків та назвіть їх основні форми.
3. В чому виявляється вплив міжнародного територіального розподілу праці на формування міждержавних економічних зв'язків?
4. Розкрийте сутність механізму зовнішньоекономічної діяльності та назвіть основні його принципи.
5. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами СНД.
6. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами "Великої сімки".
7. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами Європи.
8. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами Азії.

9. Чому ми говоримо про цілісність світового господарства, не дивлячись на те, що в нього входять країни, які належать до різних соціально-економічних систем?
10. Як Ви розумієте визначення “соціальна структура світового господарства”; “регіональна структура світового господарства”; “галузева структура господарства”.
11. В чому полягає багатогранність країн сучасного світу? Наведіть приклади країн, які особливо відрізняються одна від одної за якими-небудь показниками.
12. Чому типологія країн за рівнем соціально-економічного розвитку є особливо важливою?
13. Які найбільш істотні ознаки країни, що входить до “великої сімки”? Чому Великобританія належить до “великої сімки”, а, наприклад, Швеція і Данія – ні?
14. Наведіть приклади держав, які займають проміжне положення між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються.
15. Як і чому змінилась роль ресурсного сектора в розміщенні продуктивних сил ХХ ст.
16. В чому полягає суть економічної інтеграції і які її відмінні риси?
17. Поясніть, в чому полягають складності становлення інтеграційних процесів в країнах, що розвиваються.

Завдання. Рівень соціально-економічного розвитку країн світу визначається за численними критеріями та показниками. Найбільш об’єктивним є комплексний метод, що охоплює якнайбільше число показників економічного соціального розвитку. Об’єктивно оцінити рівень розвитку країни можна, скориставшись такими 8 показниками:

$X1$ – ВВП/чол.;

$X2$ – очікувана тривалість життя при народженні;

$X3$ – середнє споживання калорій;

$X4$ – середнє споживання білків;

$Y1$ – загальний коефіцієнт народжуваності;

$Y2$ – загальний коефіцієнт смертності;

$Y3$ – коефіцієнт смертності немовлят;

$Y4$ – частка неграмотного населення старше 15 років.

Рівень економічного і соціального розвитку країн визначається за допомогою “коефіцієнта розвитку” (КР), обчислення якого здійснюється за формулою:

$$Kp = (X1 + X2 + X3 + X4) / (Y1 + Y2 + Y3 + Y4).$$

Абсолютні показники (долари, грами, кілокалорії тощо), що застосовуються при обчисленні, переводяться у відносні %. Для цього визначається відсоток кожного показника до відповідного показника,

який приймається за еталон вимірювання. Такі показники є середньо-світовими. В табл. 10 наведені абсолютні показники економічного і соціального розвитку регіонів і країн світу.

Таблиця 10

Абсолютні показники соціально-економічного розвитку регіонів і країн світу

Регіон чи країна	ВВП на душу населення, дол.	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Середньодобове споживання калорій на 1 люд., ккал.	Середньодобове споживання білків на 1 люд.	Загальний коефіцієнт народжуваності	Загальний коефіцієнт смертності	Коефіцієнт смертності немовлят	Частка неграмотного населення, %
Світ	6610	65,3	2762,8	76,8	28,3	10,0	38,0	23,8
Північна Європа	16024	75,9	3369,1	104,4	14,3	10,0	7,5	2
Великобританія	15548	75,1	3281,5	93,5	13,8	11,3	7,4	2
Західна Європа	18244	75,6	3560,4	101,7	12,5	10,1	7,2	2
ФРН	16335	74,1	3531,4	102,6	11,6	11,7	7,0	2
Франція	17386	76,2	3618,3	112,8	13,3	9,2	7,2	2
Південна Європа	8303	74,2	3403,4	97,4	11,8	7,4	12,4	10,2
Іспанія	12372	76,9	3943,7	101,4	10,2	8,5	7,7	4,2
Італія	15848	76,4	3483,6	107,2	9,8	9,3	8,5	4
Східна Європа	4643	70,6	3452,8	101,2	12,8	11,8	15,6	1,7
Польща	4290	71,1	3351,1	100,2	14,2	10,6	9,8	2
Північна Америка	21419	76,0	3451,0	106,3	15,8	8,0	8,4	2
Канада	20619	76,8	3221,9	101,4	15,3	7,3	7,8	2
США	22219	75,1	3680,1	111,1	16,3	8,6	8,9	2
Центральна Америка	3218	66,4	2449,9	61,4	33,4	6,1	44,1	24,3
Мексика	6217	68,9	2985,7	81,5	29,0	5,8	43,0	17,0
Південна Америка	4054	67,0	2470,4	65,5	29,1	9,4	44,9	13,4
Бразилія	4864	65,0	2722,9	61,7	28,6	7,9	25,1	22,2
Північна Африка	3569	60,0	2974,1	77,0	38,1	9,9	73,6	55,6
Єгипет	2398	59,1	3318,3	84,5	37,9	8,5	43,3	55,5
Східна Африка	1787	53,1	2142,2	53,2	44,1	14,6	98,3	38,5
Південна Африка	2875	57,8	2424,7	66,3	42,4	11,7	92,6	31,7

Регіон чи країна	ВВП на душу населення, дол.	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Середньодобове споживання калорій на 1 люд., ккал.	Середньодобове споживання білків на 1 люд.	Загальний коефіцієнт народжуваності	Загальний коефіцієнт смертності	Коефіцієнт смертності немовлят	Частка неграмотного населення, %
ПАР	3575	60,5	3158	79,0	32,1	9,9	72,0	23,8
Екваторіальна Африка	1134	50,3	2100,3	49,4	45,1	14,1	98,3	48,2
Західна Африка	1114	48,3	2288,2	53,9	46,8	17,5	108,8	66,8
Південно-західна Азія	7054	67,9	2725,0	76,2	33,8	9,1	48,4	31,0
Південна Азія	1500	53,9	2180,1	50,6	36,5	12,7	98,4	55,3
Індія	1350	57,9	2243,4	55,7	29,9	9,6	80,0	59,2
Східна Азія	8643	71,9	2748,3	82,5	19,5	6,2	27,3	14,0
Китай	2982	76,0	2703,3	68,0	21,2	6,7	32,0	28,6
Японія	19042	78,3	2926,3	95,6	9,9	6,7	4,4	20,5
Південно-східна Азія	5010	63,3	2528,5	60,8	30,5	8,9	58,1	19,3
Австралія і Океанія	7632	68,5	2835,4	73,7	26,8	7,2	18,5	5
Австралія	17588	76,2	3385,0	100,7	15,4	7,0	8,2	3,5
СНД	3412	69,2	3391,0	108,2	22,0	9,1	24,4	5
Азербайджан	2127	70,6	3391,0	108,2	25,6	6,2	26,1	5
Вірменія	2632	72,0	3391,0	108,2	18,9	6,4	21,3	2
Білорусь	4446	71,8	3391,0	108,2	15,0	10,1	12,0	5
Грузія	2252	72,1	3391,0	108,2	16,7	8,6	19,6	5
Казахстан	2749	68,7	3391,0	108,2	23,0	7,6	26,0	5
Киргизстан	2007	68,5	3391,0	108,2	30,4	7,2	32,4	5
Молдова	3021	69,0	3391,0	108,2	18,9	9,2	20,7	2
Росія	5012	69,6	3391,0	108,2	14,7	10,7	18,1	2
Таджикистан	1412	69,4	3391,0	108,2	38,7	6,4	43,3	5
Туркменістан	2239	65,2	3391,0	108,2	34,9	7,7	54,8	5
Україна	3208	70,9	3391,0	108,2	33,3	6,3	38,1	5

Необхідно:

1. Розрахувати відносні показники економічного та соціального розвитку та визначити за наведеною формулою КР регіонів світу і занести в табл. 11.

Таблиця 11

	X1	X2	X3	X4	Y1	Y2	Y3	Y4	КР
Світ	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Північна Європа									
Західна Європа									
Південна Європа									
Східна Європа									
Північна Америка									
Центральна Америка									
Південна Америка									
Північна Африка									
Східна Африка									
Південна Африка									
Екваторіальна Африка									
Західна Африка									
Південно-західна Азія									
Південна Азія									
Південно-східна Азія									
Східна Азія									
Австралія і Океанія									
СНД									

2. Користуючись статистичними даними, наведеними у табл. 10 і 11, розрахувати коефіцієнт розвитку (КР) усіх країн, наведених у таблиці.
3. За визначеним коефіцієнтом (КР) зробити ранжований ряд держав світу та охарактеризувати його.
4. Пояснити, які показники з наведеної формули повинні підвищуватися при зростанні соціально-економічного рівня розвитку країни.

Список рекомендованої літератури

1. Алаев З.Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983.
2. Хахлюк А. Украина – транзитное государство // Экономика Украины. – 2001. – № 1.
3. Максимова Л.М., Носкова И.Я. Международные экономические отношения. – М.: Банки и биржи. Издательское объединение “ЮНИТИ”, 1995.
4. Мировая экономика. / Под ред. В.К. Ломакиной. – М. – Издательский центр АНКИЛ, 1995.
5. Михалев З. Развивающиеся страны: структурная адаптация и приоритеты отраслевой политики // Мировая экономика и международные отношения. – 1993. – № 4.
6. Ромашова З. Объединенный рынок США, Канады и Мексики // Экономист. – 1995. – № 12.
7. Студенцев В. Мировая экономика в 1994-1995 гг. вперед и вверх, а там... // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 2.
8. Шлихтер С.Б. Современные проблемы географии мирового хозяйства // География в школе. – 1992. – № 2-3.
9. Хасбулатов Р.И. Мировая экономика. – М.: “ИНСАН”, 1994.
10. Філіпенко А., Гордун С. Україна в міжнародному поділі праці // Економіка України. – 1996. – № 3.
11. Илларионов А. Основные тенденции развития мировой экономики во второй половине XX века // Вопросы экономики. – 1997. – № 10.
12. Лукінов І. Інтереси України в розвитку партнерських взаємовідносин з країнами Азії та Кавказу // Економіка України. – 1995 – № 5.

СПИСОК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ВСЬОГО КУРСУ

1. Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. – К.: Либідь, 1996.
2. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1994.
3. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил: теорія, методи, практика. – К., 1999.
4. Леонтьєва Г.Г, Сюткін С.І., Мартиненко О.О. Практичні заняття з економічної та соціальної географії зарубіжних країн. – Суми: Видавництво “Козацький вал”, 1997.
5. Леонтьєва Г.Г, Марченко О.О. Практичні заняття з економічної та соціальної географії України. – Київ: Віпол, 1996.
6. Любимов Л.Л., Липсиц И.В. Основы экономики: Учеб. пособие к курсу “Введение в обществознание”. – М.: Просвещение, 1994.
7. Липец Ю.Г., Пуляркин В.А., Шлихтер С.Б. География мирового хозяйства: Учебное пособие для студентов. – М.: Гуманит. изд. центр Владос, 1999.
8. Максановский В.П. Географическая картина мира. В 3-х книгах. – М., 1996.

9. Практичні завдання з курсу “Розміщення продуктивних сил” для студентів економічних спеціальностей денної форми навчання: Навчально-методичне видання: КНТЕУ. – 2000. – С. 34
10. Размещение продуктивных сил / Под ред. В.В. Кистанова, Н.В. Копылова. – М.: Экономика, 1994.
11. Розміщення продуктивних сил.: Підручник / За ред. В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова – К., Знання, 1998.
12. Розміщення продуктивних сил зарубіжних країн / С.П. Качан, М.О. Ковтонюк, Н.О. Петрина та ін.: Навчальний посібник. – К., 1993.
13. Розміщення продуктивних сил: Опорний конспект лекцій. – К.: КДТЕУ, 1998.
14. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / За ред. Є.П. Качана. – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2001.
15. Соціально-економічна географія України / За ред. О.І. Шаблія: Навчальний посібник. – Львів, 1995.
16. Социально-экономическая география зарубежного мира / Под. ред. В.В. Вольского. – М., 1998.
17. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. – К.: Знання, 1998.
18. Экономическая и социальная география России / Под ред. профессора А.Т. Хрущова. – М., 1997.
19. Економіка підприємства: Зб. практичних задач і конкретних ситуацій: Навч. посіб / За ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 1999.
20. Економічна і соціальна географія України (матеріали для практичних і семінарських занять та вказівки до їх виконання) / За ред. Я. Жупанського, І. Пушкаря. – Тернопіль, 1998.

Навчально-методичне видання
РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Методичні вказівки щодо проведення
семінарських занять

Укладач
Володимир Андрійович Грек

Редактор *Н.І. Одарченко*
Комп'ютерна обробка *Ю.М. Хижняк*
Комп'ютерна верстка *Н.А. Височанська*

Видавництво “Ініціатива”
Засновник: Українська академія банківської справи
Адреса редакції, видавця:
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 56.

Підписано до друку 17.04.02. Формат 60x90/16.
Гарнітура Times. Тираж 100 прим. Зам. 307.

Надруковано на обладнанні Української академії банківської справи
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 56.